Apărarea lui Galilei

Octavian Paler

(versiune nouă, 1997)

Cea mai mare fericire, după aceea de
a iubi, e să-ţi mărturiseşti iubirea.
(Gide, JURNAL)

I

— Nu ştiu ce s-a întâmplat, Galilei, atunci în faţa tribunalului Inchiziţiei. Poate că ai fost silit să abjuri. Şi, la urma urmei, este treaba ta.

— Ce povesteşte lumea?

— Lucruri pe care le cunoşti. Unii spun că ai fost înţelept evitând rugul. Alţii pretind că ţii mai mult la trupul tău decât la ideile tale.

— Nimeni nu ştie ce preţ mi-au cerut acele momente.

— Nu se putea oare altfel? Să nu abjuri...

— Ţi-am mai spus, inima mea n-a renegat nimic

— Ba da, ceea ce ai crezut.

— Pământul se învârte mai departe chiar dacă nu vrea Inchiziţia...

— E adevărat, dar acesta nu e meritul tău.

— S-a întâmplat aşa. Ei stăteau în jilţuri înalte, îmbrăcaţi în purpură şi, în sală, după ce au încetat să vorbească, nu se mai auzea nimic, se lăsase o tăcere apăsătoare. Nu-mi închipuisem niciodată că e atât de greu să suporţi o tăcere care te constrânge să stai într-

un loc de unde ai vrea să fugi. Simţeam că mă înăbuş şi că mi se face greaţă. Ce-i interesează pe ei cum arată pământul şi soarele? mi-am zis. Ce legătură au ei cu pământul şi soarele? Să le spun ceva, orice, numai să plec cât mai repede... să nu-i mai văd. Mă fixau cu ochi goi, reci, fără milă.

— Inchizitorii nu ştiu să surâdă.

— La un moment dat, aproape că nu mai auzeam ce mă întrebau. Mă obsedau ochii lor. Pustii, cruzi...

— ... o cruzime uniformă...

—... şi plini de frig, mai ales. Erau pironiţi asupra mea ca asupra unui obiect oarecare. Asta mă făcea să nu-i mai pot îndura. Niciodată nu m-am simţit mai desfiinţat. Nu mai eram eu. Eram ceva fără importanţă. Un nimic pe care ei îl puteau suprima uşor, fără probleme.

— Aveau nevoie, totuşi, să fii văzut în genunchi.

— Parcă mă lovise cineva în stomac. Îmi vâjâia capul şi mi s-a făcut frică să nu vărs. Să scap, mi-am zis, înainte de a mă da în spectacol.

— Te-ai grăbit să abjuri.

— Sunt convins că am trăit toate umilinţele posibile acolo.

— Nu vorbi aşa, Galilei. Nu cunoşti rugul.

— Unul dintre inchizitori se uita tot timpul la mâinile mele. Din toată fiinţa mea nu-l interesau, parcă, decât degetele.

— Se întreba, poate, cum ar fi arătat strivite.

— Mi-au trecut prin minte multe atunci. M-am gândit şi la chiparoşii aceştia şi la faptul că, poate, n-aveam să-i mai revăd niciodată. Şi la lanurile de grâu unde, cândva, mă trânteam la umbra câte unui măceş, năpădit de mirosurile de spic copt şi de iarbă dospită. O clipă, am simţit o dorinţă nebună să mă

tăvălesc la soare pe un răzor cu scaieți înfloriți, ca odinioară... Înțelegi? Toate amintirile mele erau atunci de partea Inchiziției. Ele mă îndemnau să abjur. Poți pricepe că tot trecutul meu mă împingea să fac asta? Fiindcă tot ce-mi aduceam aminte era plin de soare.

— Spaima morții, Galilei. Simplu.

— Memoria mă constrângea, astfel, să nu-i mai înfrunt pe inchizitori. Poate ea a decis totul... Se vede că nu sunt nici atât de tare şi nici atât de singur încât să-i pot urma pe martiri..

— Să-i lăsăm pe martiri, deocamdată, în pace. Ei au ascultat de alte norme, cu toate că au avut şi ei amintiri.

— Bănuiesc că încercările mele de a mă explica sunt inutile. Fiecare îşi cunoaşte motivele lui. Încât, poate ar fi mai bine să discutăm despre vară.

— Iartă-mă, Galilei, n-am vrut să te jignesc

— În plus, eşti prea tânăr ca să înțelegi de ce mă uit mereu în urmă.

— Am aflat, totuşi, că pentru a putea să judeci corect, trebuie să te îndepărtezi puțin...

— În fața amintirilor suntem egali cu zeii. Nici ei nu le mai pot schimba. Ceea ce s-a întâmplat nu mai stă în puterea lor şi nici a destinului Dar eu fac parte dintre cei ce simt nevoia să revină asupra unor lucruri din viața lor, chiar dacă nu mai pot schimba nimic.

— Simți nevoia să te justifici.

— Nu, ci să mă apăr de cleveteli. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu pus să aleg. Şi dintr-o dată eram pus să aleg între rug şi viața mea. Cum aş fi putut prefera rugul? Ce-mi poate da ceva care-mi ia totul?

— Consecvența cu ideile tale, au zis unii.

— Mi-a rămas consecvența cu inima mea.

— De ce opui inima ideilor, Galilei?

— De ce? Fiindcă inima are rațiunile ei. Şi, pe urmă, nu cunoşti nopțile mele... Află că îi invidiez pe cei care nu visează nimic, ale căror nopți sunt limpezi şi goale...

— Vorbeşti ca şi cum te-ai mai teme şi azi.

— Ziua pune între mine şi inchizitori tot ce mă înconjoară. Nici intențiile, nici întrebările lor nu mă mai pot atinge. Mă apără, cumva, lumina, vara, fructele. Dar noaptea, în somn, rămân fără apărare. Şi atunci încep să foiască prin somnul meu şerpii. Mă îndoiesc că poți să-ți dai seama ce mi se întâmplă, dar îți voi povesti ceva. Acum câțiva ani, un pădurar prinsese vipere, să le vândă pentru venin. Le-a pus într-un sac pe care l-a legat la gură şi l-a aruncat sub pat, să stea acolo până dimineața. După care s-a culcat. Când s-a trezit, a simțit cu groază şerpii dormind la căldură în pat lângă el. Probabil, nu legase bine sacul...

— Oribil coşmar.

— E reală întâmplarea.

— Şi cum a scăpat?

— A înțeles, îngrozit, că, dacă făcea o singură mişcare, viperele îl vor muşca. De aceea a rămas țintuit în pat, fără să mişte un deget, aşteptând. Din fericire, soția lui, venind, ca de obicei, dimineața la cabană, a intrat fără să trântească uşa. Ea a vrut să-i vorbească, dar, cu privirea terorizată, el i-a atras atenția asupra şerpilor. Femeia s-a apropiat uşor, a înțeles, a fiert lapte şi l-a pus într-un ceaun, jos. Una după alta, viperele adulmecând mirosul de lapte cald, s-au trezit şi au părăsit patul...

— Cumplită încercare.

— Ei bine, într-o noapte, în vis, eram eu pădurarul. Dar cel care intrase în cabană era un inchizitor. Tăcea

şi se uita la mine. S-a aşezat pe un scaun şi, deodată, am observat că scaunul semăna cu jilţul de la Inchiziţie. A scos nişte lumânări, le-a aşezat pe masă şi le-a aprins. Avea mâna mică... Ai observat că mulţi inchizitori au mâna foarte mică?

— Pentru că nu torturează cu mâna lor.

— În tot acest timp nici nu mă băga în seamă. Umbla prin încăpere fără zgomot, de parcă era singur. Eu nu existam pentru el. Apoi, brusc, s-a întors spre mine. Am aşteptat, cu groază, ca vocea lui să trezească viperele...

— Şi?

— Doar mişca buzele, însă înţelegeam foarte bine ce spunea. Mă întreba: "Abjuri? Mai crezi că pământul se învârteşte?" Îl priveam înspăimântat şi mă temeam să scot vreun cuvânt."Dacă nu abjuri, atunci voi vorbi cu glas tare şi viperele se vor trezi", continuă el. A făcut o pauză, după care a adăugat rânjind: "Abjurând le vei trezi tu". Mi-am dat seama că, orice aş fi făcut, rezultatul rămânea, până la urmă, acelaşi. Inchizitorul s-a uitat batjocoritor la mine. Buzele i s-au mişcat din nou: "Acum ai înţeles? N-ai nici o scăpare. Atunci când lumânările vor fi ars până la capăt, vocea mea îşi va regăsi sunetul şi vei fi pierdut." În clipa aceea am urlat. Nu mai ţin minte ce. Şi m-am trezit leoarcă de sudoare... Cum vezi, eu am experimentat, la fel ca pădurarul, aproape totul.

— Îţi repet, nu cunoşti rugul, Galilei. Şi trebuie să accepţi că totul a fost aşa cum îţi aminteşti.

— Ştiu. Dar atunci a existat o clipă în care nu mă mai gândeam la ce eram întrebat, ci mă temeam doar să nu vomit.

— De frică?

— Şi de dezgust. Am abjurat şi pentru asta. Ca să

ies afară, să respir aer curat. Simțeam că nu mai suport. Niciodată n-am iubit mai mult lumina amiezii, la care doream să ajung cât mai repede.

— De aceea umbli acum singur printre chiparoşi?

—- Se vede, din felul cum vorbeşti, că n-ai fost niciodată în fața inchizitorilor. Ochii lor sunt ca de gheață. Când te privesc, te pătează cu moarte.

— Dacă aş ține să fiu "avocatul diavolului", ți-aş atrage atenția că, aşa cum statul are nevoie de poliție pentru a ne apăra de tâlhari, şi Biserica se vede obligată să se apere de eretici. Iisus nu i-a alungat, oare, pe farisei din templu?

— Nu-i acelaşi lucru. Iar Dumnezeu nu are nevoie de gardă pretoriană.

— De acord, Galilei. Tocmai de aceea vreau să rămân la ce zice lumea şi la îndoielile mele.

— Bine... Cum vrei...

II

— Lumea zice că n-ai fost la înălțime, Galilei.

— Pot fi la înălțime când n-ai de ales?

— Aveai de ales.

— Între rug şi viață?

— Nu poți tăgădui că unii au avut forța să aleagă rugul.

— Nu tăgăduiesc, dar nu cred că e normal să fii pus în situația de a dovedi că ai o asemenea forță. Crezi că, dacă eu n-am avut-o, merit să fiu disprețuit?

— De ce nu eşti şi acum egoist?

— Adică?

— De vreme ce ai socotit că nu poți să nu pui viața mai presus de orice, presupun că ar trebui să nu-ți

mai pese ce crede lumea despre tine.

— Probabil, nu sunt, încă, de ajuns de mizantrop. Poate că voi deveni, într-o zi, tot recapitulând ce am trăit în ultimii ani.

— Dar spui numai lucruri care te cruță, Galilei.

— Te miră? Am cunoscut pe cineva care s-a dezvățat să râdă. Are dinții stricați, mulți i-au căzut şi se fereşte să deschidă gura mai mult decât e necesar pentru a rosti într-un fel chinuit cuvintele. Dacă-i vine să râdă, strânge buzele ca să nu-şi dezvelească gingia goală şi se zguduie de râs cu gura abia întredeschisă. Gestul acesta îi cere, fireşte, o continuă supraveghere. Trebuie să-şi controleze impulsul de a râde natural. Şi sunt convins că asta l-a crispat şi interior. Frica de a-şi arăta gura goală i-a limitat libertatea şi în alte privințe. Şi poate cel mai rău e faptul că a ajuns să-i urască pe cei care râd în gura mare.

— Pentru ce-mi spui toate astea?

— Nu ştiu. Spun ce-mi trece prin minte... Am visat o cetate care avea tot ce-i trebuia, clădiri, turnuri, orologii, piețe. Un singur lucru îi lipsea: trecutul. Orologiile nu voiau să măsoare decât clipa. Sunetul lor n-avea nici un fel de ecou. Bătrânii mureau singuri printre copaci şi ziduri fără umbră. Căci nimic în această cetate n-avea umbră, nici zidurile, nici copacii, nici oamenii. Soarele trecea prin lucruri ca prin sticlă. Şi, în acest timp, un inchizitor le spunea oamenilor: "Trebuie să ardem pe rug câțiva din cetate, iar pe alții să-i îngropăm de vii. Atunci vom avea ce să ne amintim." "Nu (am strigat), nu acesta e trecutul care ne trebuie." La care inchizitorul s-a uitat la mine disprețuitor: "De bună seamă, am mai auzit acest glas, zise el. Era al unuia care a abjurat." Ceilalți mi-au aruncat şi ei o privire curioasă. Apoi şi-au reluat

discuția fără să mă mai bage în seamă. Numai unul continua să mă măsoare. Şi l-am auzit şoptind: "Am putea începe cu el. Prea e plin de trecut față de noi..."

— Chiar în somn perspectiva de a intra în rândul martirilor te îngrozeşte, văd.

— Aşa e. Eu nu cred că lumea avea nevoie de martiri. De ce ne-ar trebui exemple despre cum se poate muri? Nu sunt de preferat exemplele despre cum se poate trăi?

— Martirii au demonstrat, oricum, că o moarte poate fi transformată în nemurire. Nu vrei să observi, Galilei, că martirii şi-au ratat, poate, viața, dar nu şi-au ratat moartea. Pe tine te obsedează doar spaima prin care ai trecut.

III

— Ciudat e că aproape acelaşi lucru mi l-a spus şi Ana.

— Cine e Ana?

— O femeie pe care o visez de la un timp, fără s-o cunosc. I-am dat un nume ca să fie mai simplu.

— Cum arata?

— Nu i-am văzut chipul. Totdeauna m-a împiedicat ceva, fie soarele, fie întunericul, să-i privesc fața.

— Şi ce-ți spune?

— Ceea ce mi-a spus şi prima oară. Că vrea să-mi aducă liniştea. Avea părul auriu şi mătăsos, revărsat pe spate până în dreptul genunchilor. Câteva şuvițe îi acopereau obrazul. Vorbea rar, inexpresiv, ca şi cum ar fi suflat vântul."Culcă-ți capul pe umărul meu, a adăugat, şi-ți va fi bine. Vei scăpa de ceea ce vrei să uiți." Am făcut ce mi-a zis. Avea un umăr alb, moale ca

iarba şi, cum mi-am sprijinit fruntea pe el, n-am mai ştiut cine sunt. Am stat aşa multă vreme, părul Anei mirosea a vânt şi a noapte, şi cred că nu mai era nici o diferență între mine şi chiparoşii care foşneau în jur sau pinii de pe colina din față."Cine sunt eu?" am întrebat-o, dar răspunsul nu mă interesa. Totuşi, acest răspuns m-a intrigat."Eşti un om urmărit de un rug." "Cum urmărit de un rug? Nu înțeleg. Rugurile ard pe loc până transformă totul în cenuşă." "Uneori, nu. Uneori îi urmăresc pe oameni ca nişte fiare. Ridică-ți puțin obrazul de pe umărul meu şi vei vedea că am dreptate." Am ascultat-o şi m-am uitat în jur. Dar n-am văzut nimic. În noaptea neagră şi umedă, plină de urmele ploii care căzuse seara, nu ardea nici un foc. Fără să schițeze un gest, ca o fantomă a ierburilor, Ana aştepta."Nu există nici un rug în pădure" am zis."Dar nu în pădure, Galilei, mi-a replicat ea. Priveşte în tine. De fapt, asta e ce te chinuie. Duci cu tine, în sufletul tău, o rană care nu se cicatrizează."

IV

— Şi cam asta pățesc în fiecare noapte. Dar, în fiecare dimineață, sunt recunoscător că exist. Chiar bătrân, cum sunt, cu ochii slăbiți, îmi place să văd cum se luminează cerul dimineața şi cum străluceşte roua pe chiparoşi când răsare soarele. E ceva sfâşietor de frumos în felul cum încep diminețile pe aceste coline şi nu mă satur să mă bucur de tot ce, altfel, aş fi pierdut. Orice exaltă viața mă îndepărtează de rug.

— Eşti fericit că ai scăpat, asta e tot.

— Sunt fericit că trăiesc.

— Dar ai abjurat un adevăr.

— Am destul timp să răspândesc în lume acest adevăr, din moment ce sunt viu. Şi nu văd de ce mi-ar fi ruşine să recunosc că mi-e, cu adevărat, frică de moarte şi că iubesc cerurile acestea de vară atât de mult încât mă tem să le pierd... De fapt, în loc de "frică" ar trebui să vorbesc despre "iubire". Atunci totul ar deveni, poate, mai limpede sau, cel puțin, vei înțelege că-ți vorbesc fără urmă de ipocrizie. În fiecare clipă pământul ne spune acelaşi lucru, că moartea e lipsită de duioşie. Şi, dacă reuşim să pricepem acest limbaj, rugurile n-au niciodată dreptate.

— E ciudat să te aud, tocmai acum, vorbind despre fericire.

— De ce ți se pare ciudat? Pentru Epicur fericirea era să fii ca pietrele, insensibil la suferință. Eu, dimpotrivă, sunt convins că fericirea cere un suflet în stare să iubească şi obiectele şi lumina.

— Ai uitat, iarăşi, adevărul.

— Dar obiectele şi lumina nu sunt pline de adevăr? Priveşte mai atent aceste pietre, rămase dintr-o mănăstire părăsită, peste care se ridică iarba. În fața lor, eu am un sentiment "eretic", deoarece nu pot urî iarba care le îngroapă.

— Iubirea ta e, mai degrabă, recunoştință.

— Da, sunt recunoscător că exist şi disperat că va veni o vară în care nu voi mai putea să urmăresc cum înnegreşte lumina chiparoşii la amiază, nu e firesc la vârsta mea? Mă doare tot ce iubesc acum, pentru că presimt în orice frumusețe sfârşitul, dar poate că aşa arată adevărata iubire. Bucură-te de acest dar vremelnic, strigă o voce în mine. Căci nu există decât daruri vremelnice. De unde venim? Unde ne ducem? Nu ne ducem nicăieri. Totul este aici. Ce se întâmplă

aici. Când i-am spus asta Anei, mi-a vorbit iar de Alexandru cel Mare...

— Alexandru cel Mare?

— Mereu, îmi vorbeşte de el şi simte nevoia să povestească despre nisipurile Orientului... Poate că de acolo vine... De data aceasta, însă, nu vedeam nici o legătură cu vorbele mele."De ce-mi pomeneşti de Alexandru?" am întrebat-o."Pentru că aşa cum el purta într-o lădița de aur *Iliada,* tu porți în tine teama. El a vrut să cucerească lumea fiind gelos pe Ahile, tu vrei s-o cucereşti împotriva a ceea ce duci cu tine." "Eu nu vreau să cuceresc nimic. Vreau numai să trăiesc ca un om normal", i-am zis."Atunci de ce ai nevoie de mine şi de chiparoşi?" I-am simțit părul vegetal atingându-mi obrazul. Şi i-am dat un răspuns cam aiurea: "Pentru că tu eşti blândă". O vreme am tăcut amândoi. Apoi, cu aceeaşi voce, puțin răguşită şi monotonă ca foşnetul chiparoşilor, ea a murmurat, fără nici o legătură cu ce discutasem înainte: "O iubire poate fi risipită în lucruri fără valoare." "Nimic nu e fără valoare din ce iubeşti", am contrazis-o, şi, după ce am văzut-o plecând fără să spună nimic, m-am întrebat dacă nu cumva am fost necuviincios.

— Nu cumva te-ai îndrăgostit?

— De cine?

— De ea.

— Doamne, ce-ți trece prin minte... Ana e întocmai ca vântul. Şi n-ai înțeles că iubirea e pentru mine ceea ce se opune spaimelor? Ajunge să văd cerul, chiparoşii, iarba însorită, şi simt în mine o pasiune amară. Tot ce nu voi atinge acum, voi fi pierdut pentru totdeauna. Singurele paradisuri reale sunt cele pe care le-am cutreierat, unde am iubit şi am fost recunoscători, iată la ce mă gândesc în fiecare

dimineață când lumina curge pe coaja chiparoşilor.

— Crezi că ajunge să întinzi mâna spre fericire, Galilei? Şi că ea va fi acolo unde mâna ta se va întinde s-o atingă?

— Dar va fi acolo unde voi fi în stare să cred fără rezerve în ea. Pentru că vreau să-mi imaginez liniştea într-un mod care să depindă de nevoile mele. Trebuie să vină, poate, o vârstă sau un prilej când toate acestea se limpezesc, dar acum ştiu că tot ce-mi spun aceste coline, vara, nu m-ar fi putut învăța nimeni. Lumea mea e o lume fără sfinți.

— Şi chiar fără eroi.

V

— Asta au aşteptat oamenii de la mine, să fiu un erou?

— Depinde ce înțelegi prin acest cuvânt, Galilei. Dacă el înseamnă incapacitatea de a spune că pământul nu se învârteşte când tu eşti convins că se învârteşte, atunci, într-adevăr, asta au aşteptat.

— Şi i-am dezamăgit.

— Mă tem că da. Au crezut mulți în tine.

— Şi trebuia să mor ca să mă respecte mai departe? Viu, nu mai însemn nimic?

— Te-ar fi vrut curajos.

— Eu nu cred că a dansa pe vulcani e, neapărat, o dovadă de curaj. Poți dansa foarte bine la poalele lor.

— Pari chiar mândru de prudența ta, Galilei.

— Mândru, nu. Dar nici ruşinat. Din ruguri nu se poate naşte nimic bun. Salvându-mi viața, mi-am salvat posibilitatea de a lucra mai departe, de a scrie nişte cărți noi. Era mai bine să mă las ars? Împreună

cu viața, mi-am apărat şansa de a-mi duce opera până la capăt. Eu cred că n-am greşit.

— Nu te roade niciodată o îndoială?

— În privința asta, nu. Adu-ți aminte ce se povesteşte despre felul cum îşi începea lecțiile Marsilio Ficino.

— În loc de "Preaiubiți frați întru Christos" se adresa cu "Preaiubiți frați întru Platon."

— Eu aş zice acum "Preaiubiți frați întru viață".

— Nu s-ar spune că prețuieşti sfințenia.

— N-o înțeleg, de fapt. Am socotit totdeauna că nu mă pot bizui decât pe promisiunile din viața aceasta. Uită-te la chiparoşi. Când lumina amiezii îi întunecă, seamănă cu nişte călugări Dar nu-mi inspiră nimic sfânt. Sau, cel mult, mă fac să-mi închipui un sfânt cu brațele pline de fructe şi de iarbă parfumată de mirosurile verii

— E adevărată erezie ce spui acum.

— Meritam să fiu ars pe rug, nu-i aşa?

— Da, fiindcă filosofia ta e, pe cât de simplă, pe atât de periculoasă pentru Inchiziție.

— Sunt un păcătos care-şi imaginează pământul ca o portocală pe care o ține în mâini, bucurându-se ca un copil de ceea ce îi mai îngăduie Dumnezeu să trăiască.

— Galilei, te referi, văd, cam în aceiaşi termeni la Dumnezeu şi la fericire.

— Pentru că Dumnezeu e ca fericirea . Îl cauți chiar dacă nu-l vei întâlni niciodată.

— Te joci cu vorbele.

— Deloc. Ti se pare, probabil, că exagerez deoarece eşti prea tânăr pentru a înțelege ce se petrece în sufletul unui om în vârstă. Vei afla şi tu, mai târziu, că numai bătrânii prețuiesc cum se cuvine fiecare zi.

Când eram tânăr, fugeam prin viață fără să mă gândesc că o iubire poate fi tragică, la un moment dat, din pricină că-i vezi capătul. Din păcate, la anii mei, aproape totul s-a transformat în amintire. Şi nu mă pot opri să compar tot timpul ceea ce "este" cu ceea ce "a fost"...

— De ce te-ai oprit?

— Eram gata să spun o prostie. Că aş vrea să-mi sfârşesc zilele vara, pentru a avea dinaintea ochilor ceea ce regret. Dar moartea e urâtă în orice anotimp. Pe când viața e frumoasă în cele mai neaşteptate forme. M-am convins şi înainte de a abjura.

— Cum?

— În timp ce priveam lumânările care afumau pereții, am auzit un lătrat de câine. Şi toată atenția mea s-a îndreptat atunci spre lătratul acela. Era tot ce pătrundea din lumea de-afară. Am simțit un nod în gât. Însă nu voiam să se vadă că eram emoționat. Mă temeam să nu-i supăr ori să le dau vreo idee. Crede-mă, iubeşti cu toate celulele numai ceea ce eşti în pericol să pierzi. Şi nimeni nu mă va convinge că moartea e o binefacere.

— Giordano Bruno n-a iubit viața? Dacă e adevărat ce se zice despre relațiile lui cu femeile, a iubit-o mai mult decât alții.

— Nu ştiu ce-a simțit el. Pot spune doar ce simt eu, în zilele de vară, aici... Dacă aş fi mai tânăr, aş alerga pe aceste coline ca un cal nărăvaş. Aşa, mă mulțumesc să mă uit cum, îndată ce se risipesc norii, chiparoşii încetează să mai fie posomorâți. Puțini au înțeles că acesta era adevărul pe care trebuia să-l apăr "acolo"...

— Inchiziția nu se sinchiseşte de un asemenea adevăr.

— Greşeşti. Inchiziția ne amenință tocmai fiindcă simte în dragostea noastră de viață o primejdie pentru atotputernicia ei.

— Înainte de a-l sui pe rug, lui Giordano Bruno i-au legat limba ca să-l împiedice să profereze blesteme. Pe tine, în schimb, te-au lăsat să vorbeşti.

— Au hotărât ei ce urma să spun, în fina. Dar altceva era în inima mea.

— Şi chiar n-ai regretat niciodată?

— Că am scăpat cu viață, nu.

VI

— Numai subconştientul meu colcăie. Dorm agitat şi visez tot felul de lucruri ciudate, mări noroioase, câini cu ochi omeneşti, pe care, dacă le-aş auzi de la altul, le-aş socoti nişte aberații. Într-o noapte, camera mea se umpluse de clepsidre sparte din care curgea nisipul. Şi, pe măsură ce trecea timpul, simțeam cum creştea nisipul în jurul meu. Am intrat în panică şi am vrut să ies, dar, afară, vântul urla ca o cățea înnebunită că şi-a pierdut puii. Am răsuflat uşurat când am zărit-o pe Ana şi am încercat să mă apropii, convins că, aşa, voi fi în siguranță."Nu mă atinge", mi-a şoptit ea. După care mi-a dat o explicație, abia desluşită, care m-a nedumerit: "Dacă îmi vei atinge acum părul sau umerii mă voi risipi şi vor trebui să treacă veacuri până să renasc din nou din deşert. Stai pe loc şi încearcă să rămâi liniştit, evitând să-mi spui numele ori să mă chemi." Apoi, a tăcut, ca şi cum obosise vorbind. Am stat nemişcat până ce Ana s-a întors şi a deschis uşa să plece. Atunci m-a cuprins din nou panica şi am mers prin nisip după ea. Când

am ajuns la peretele de la uşă, am constatat că era rece, aproape îngheţat. În plus, răspândea un miros dulceag, greţos, pe care-l cunoşteam de undeva. Fără să mă mai pot stăpâni, am chemat-o: "Ana". Ea s-a oprit şi s-a uitat cu reproş la mine, dându-mi de înţeles că imprudenţa de a o numi îi putea fi, mai devreme, fatală. I-am spus în şoaptă: "Dacă toate devin timp mort, şi şerpii sunt de nisip. Nu mă pot muşca. De câte ori îi simt pe trupul meu, nu-mi rămâne decât să mă scutur de nisip..." A trebuit să aştept să se potolească vântul, ca să aud răspunsul: "Şerpii sunt adevăraţi, Galilei".

VII

— Să ne întoarcem la momentul în care ai abjurat.

— Abjurarea era o formalitate. Speram că toată lumea va înţelege asta. Ca să scap cu viaţă, am retractat de formă un adevăr pe care, oricum, nu-l poate modifica nimeni. Fie că retractam, fie că nu, pământul tot se învârtea mai departe. Cu mine, cu inchizitorii, cu jilţurile lor, cu cei care aşteptau să vadă dacă era cazul să ducă lemne în piaţă, pentru a înălţa un rug, şi cu cei care se pregăteau să asiste la spectacol. Se învârtea fără să se oprească o clipă.

— *Eppur si muove,* cum ai murmurat la ieşire.

— Exact. Am fost surprins să descopăr, după aceea, că mi se reproşează o formalitate. Numai buzele mele au retractat. În sinea mea, nu m-am dezis niciodată de ceea ce cred.

— Îţi închipui că inchizitorii nu ştiau că era o formalitate? Îi crezi atât de proşti încât să nu-şi fi dat seama că tu rămâneai la părerile tale? Erau siguri de

asta Dar pe ei nu, neapărat, ideile tale îi interesau, ci să joace o comedie, să organizeze o "formalitate", cum zici, în care, solemn şi public, să-ți repudiezi părerile pentru ca, astfel, nimeni să nu fie ispitit să se ia după tine. De asta aveau nevoie. Nu să te educe, ci să te umilească.

— Am rămas cu ce gândeam.

— Galilei, orice inchiziție urmăreşte să creeze două realități. Una la vedere. Alta ascunsă. Controlând realitatea aflată la vedere, Inchiziția o controlează şi pe cea ascunsă. În felul acesta, oamenii se obişnuiesc că nu contează ce crezi. Contează ce spui. Şi fiecare spune ceea ce i se cere să spună, ceea ce simte că trebuie să spună, dacă ține să-şi apere pielea. La început o face din silă, apoi din obişnuință. Şi, după aceea, mulți o fac din interes. Rezultatul? Îl cunoşti. L-ai văzut. Încet, încet, fiecare înțelege că toți cei din jur mint, se prefac, au grijă să nu rişte. Şi se întreabă: de ce eu aş proceda altfel? Ideea însăşi de a fi sincer într-o lume în care doar ipocrizia e răsplătită ajunge să pară o nebunie, o prostie.

— Nu e normal ca oamenii să se apere? Nu toți ne naştem cu vocația de martiri.

— Aşa e. Acceptă, totuşi, că atotputernicia Inchiziției nu se bazează doar pe frică. Se bazează şi pe zelul celor înfricoşați de a se arăta nepericuloşi. Înfricoşați, ne grăbim să-i asigurăm pe inchizitori că gândim cum ne cer ei, nu e nici un motiv să fim bănuiți, chemați la interogatorii. Încât argumentul tău că abjurarea a fost o formalitate reprezintă, iartă-mă, o scuză şubredă. Inchiziția nu ținea să-ți schimbe ideile. Îi era de ajuns să dovedească tuturor că nici tu nu îndrăzneşti să spui ce crezi. În clipa aceea mulți oameni şi-au spus, probabil, că nu mai puteau spera

nimic "Dacă Galilei n-a cutezat, având probe clare că pământul se învârteşte, cum o s-o facem noi?" Aşa că abjurarea ta a pus multor guri o pavăză. Şi mai e ceva, Galilei.

— Uită-te mai bine cum îşi arde vara parfumurile. Ea e convingătoare fără patos.

— Bine. Dar va trebui să duc într-o zi logica mea mai departe. Desigur, dacă nu fugi de ceea ce nu-ți place să auzi.

— Nu fug. Dovadă că stăm de vorbă. Însă n-aş vrea să renunț să iau partea mea de "posibil" din ceea ce ne înconjoară, oricât aş fi de bătrân. Iarba e înmiresmată şi caldă, grădinile se încarcă de fiori şi — vezi? — măslinii se înălbesc spre seară. Nu cunosc nimic mai frumos decât felul cum lumina spală chiparoşii aceştia mirați. Emoția pe care o simt în fața lor nu mă constrânge la nimic.

— Ea nu e de ajuns, totuşi, pentru fericire, Galilei.

— Mie îmi ajunge. Acum, cel puțin. Parcă tot praful pe care l-am răscolit cu sandalele mele e plin de semințe. Risipindu-l, vântul nu face decât să extindă gloria verii Nimic nu e mai greşit într-o asemenea privelişte ca nepăsarea, nu crezi? Restul cuvintelor mi se par inutile.

— Ploile toamnei vor face din toate acestea o amintire.

— Până la urmă, toate devin amintiri. De ce n-aş alege ceea ce am acum?

— Fericirea ta e o fericire fără oameni, Galilei.

— Te înşeli…

— Azi-noapte cineva din garda pretoriană a lui Nero îmi repeta mereu: "E, aşadar, atât de dificil să mori?", iar eu încercam să-l conving că acesta e un vers din Vergiliu pe care, când Nero a fost detronat, un

însoțitor căruia îi ceruse să fugă împreună cu el i l-a recitat drept răspuns. "Ştiu, m-a repezit el, dar aşa trebuie să se întâmple. Nu mai poți dezlega tu ceea ce zeii au legat într-un fel." Şi mi-a întors spatele, mormăind: "Ăstuia îi e frică de o flacără după ce a incendiat cerul"... M-am gândit pe urmă până dimineață că singurul lucru uman la Nero a fost sfârşitul; faptul că n-a avut curajul să înghită otrava pe care şi-o procurase; că s-a răzgândit după ce se gândise să se arunce în Tibru; că a ezitat să-şi înfigă pumnalul în piept după ce i-a încercat vârful; abia când a auzit copitele cailor la poartă şi-a deschis cu mâna tremurătoare carotida suspinând: "Ah, ce artist moare în mine!"... De fapt, asta m-au învățat verile. Că teama de moarte, fericirea şi dragostea sunt lucruri normale. Şi e destul să vezi totul normal, fără deformările pe care le-a impus lumii Inchiziția, pentru a-i compătimi pe cei incapabili de o asemenea teamă.

— Crezi, oare, că asta e de ajuns împotriva a ceea ce ne ucide? Tu ar trebui să ştii că nu e de ajuns. Tu ai fost acolo şi ai fost silit să abjuri ceva de care nu te îndoiai.

— Sunt lucruri care s-au petrecut demult.

— Dar ele te urmăresc. Şi istoria ta nu-ți mai aparține.

IX

— Dacă nu m-ar fi silit Inchiziția să abjur n-ar fi fost nimic din toate astea. Nu m-ar fi învinuit nimeni că mă bucur să trăiesc.

— Bineînțeles.

— Şi nimeni n-ar mai fi văzut în asta un semn de

slăbiciune. Alții pot declara cu trufie o dragoste de viață de care eu trebuie să mă ruşinez. Ceea ce în gura lor sună frumos, la mine pare o justificare. Dar de ce trebuie să justific faptul că iubesc viața ca un om normal?

— Eşti prea singur ca să n-ai nici o vină, Galilei.

— Mai bine spune că sunt, poate, prea bătrân ca să mai pricep de ce un rug e mai convingător decât toate vorbele mele.

— Eşti singur cu tine însuți şi cu morala ta bazată exclusiv pe dragoste de viață.

— Această lume nu poate fi absurdă câtă vreme recunoaştem că ea s-a născut din iubire. Tot ce e viu şi tot ce freamătă pe pământ s-a născut din dragoste. Nu e destul atât pentru a avea toate un sens?

— La Roma, când se făceau primiri triumfale şi lumea îl aplauda pe generalul învingător, era obiceiul ca soldații, din contră, să-i adreseze acestuia vorbe muşcătoare, ca nu cumva trufia să-l îmbete prea tare. Lui Cezar îi strigau: "Cap de dovleac, nu privi doamnele! Mulțumeşte-te cu prostituatele!" Mă sileşti să-ți reamintesc că noaptea ai nişte vise din care dragostea e, de obicei, exclusă.

— Pentru că nu visez aproape nici un lucru în forme fireşti. Azi-noapte am visat un monstru. Avea cap de pasăre, ochi bulbucați de broască. Şi, când deschidea gura, sâsâia ca şerpii. Sau râdea neruşinat ca o târfă."Abjură gândul că aş fi un monstru", sâsâia el. Şi râdea iar. "Abjură şi declară că sunt frumos." Apoi a început să-şi învârtă capul ca o morişcă. "Galilei, aşa se învârte pământul? Uită-te bine şi spune-le pe urmă tuturor că gâtul meu e atât de țeapăn încât numai un imbecil ar putea să creadă că mi se învârteşte capul." Ultimele cuvinte i s-au înecat

în scuipat şi în hohote deşucheate...

— Şi nu te dezgustă faptul că în fiecare noapte trebuie s-o iei de la capăt?

— La Inchiziție, după multe ceasuri de zbucium, mi se făcuse somn. Voiam să mă lase în pace, să dorm.

— Încă nu intraseră şerpii în visele tale. Inchiziția ți-a schimbat viața.

— Într-adevăr, a existat o vreme când râdeam sau plângeam fără să-mi aduc aminte nimic Acum, de câte ori tipă lăstunii pe colinele acestea tresar şi îmi aduc aminte sfatul lui Marc Aureliu: "Trăieşte fiecare zi ca pe ultima." Mi-am imaginat adesea acest dialog: "Condamnat, îți voi îndeplini ultima dorință. Care e?" "Să trăiesc".

— Aşadar, nu te temi că această lumină, dacă rămâi prea multă vreme singur în ea, te îndepărtează de adevăr.

— Singura surpriză pe care o mai pot avea acum este moartea . În rest, le-am încercat, probabil, pe toate.

— Eşti obosit. Când te vei odihni vei gândi, poate, altfel.

— Nu cred.

X

— Sunt convins, Galilei, că iubeşti într-adevăr lucrurile pe care le atingi. Asta nu mă împiedică să remarc o amărăciune ascunsă în vorbele tale.

— Ție nu ți s-a întâmplat niciodată să stai la soare plin de umbre? Îți aminteşti totul, şi totul este atât de viu în tine încât te temi să faci vreo mişcare, să nu distrugi clipa în care ai putea să fii cel despre care îți

aminteşti

— Ştii la fel de bine ca mine că viața nu se reduce la asta.

— Dar ceea ce simt eu când stau pe pietre şi soarele îmi dogoreşte obrazul poate să semene tot atât de bine cu fericirea sau cu deznădejdea tocmai pentru că am trecut prin nişte întâmplări care m-au învățat sau m-au silit să simplific . Înainte, nu aveam timp să mă bucur că trăiesc, din pricina vanităților şi ambițiilor.

— Nu te contrazic, Galilei, eşti viu. Inchiziția a ştiut, însă, ce face când te-a constrâns să spui ce vrea ea... Cine abjură ajunge să nu mai aibă încredere în el.

— Te înşeli. De aceea m-am ferit să le vorbesc despre mine. Ce puteam să le spun altceva decât lucruri care m-ar fi trimis şi mai sigur pe rug? Niciodată ei nu vor accepta că în centrul universului se află inima unui om. Domnilor, ar fi trebuit să le spun, întrucât singura problemă filosofică reală este viața, accept să abjur părerile mele despre sistemul solar. Dar numai din acest motiv. Vă rog să interpretați, deci, bine gestul meu pentru a nu fi răstălmăcit de nimeni, deoarece el decurge din nişte convingeri mai profunde decât cele pe care le abjur şi nu vă dă în nici un fel dreptate dumneavoastră. E o simplă alegere, asta e tot.

Respingând rugul, refuz ceea ce vă defineşte cel mai mult. Şi iau din arsenalul dumneavoastră numai ocara ce va acoperi numele meu după ce voi abjura...

— Ceea ce mă intrigă, de fapt, la tine, Galilei, este îndârjirea cu care te reîntorci la aceleaşi întâmplări.

— Află că acolo unde nu se mai poate schimba nimic, omul devine cu desăvârşire liber. Se simte rotund ca un fruct.

— Dar noaptea?

XI

— Ana mi-a vorbit despre Alexandru. Cum începe să vorbească despre el, glasul i se schimbă. Dintr-o dată devine cald, mângâietor şi trist. Parcă ar ascunde o taină. M-a dus în mijlocul unui platou pietros, unde creşteau nişte arbuşti roşii, piperniciți de căldură, şi, rupând o nuia, mi-a desenat cortul în fața căruia, zicea ea, tânărul rege privea îndelung cerul înainte de fiecare luptă."Totdeauna s-a ferit să lupte în ceasuri prea însorite, deoarece nu voia să cucerească lumea ca un om, ci ca un zeu, mi-a explicat ea în şoaptă. Şi-a purtat bătăliile pentru a obține ceea ce grecii îi refuzau, recunoscându-i meritul de cuceritor al lumii, dar nevrând să i-l recunoască pe acela de cuceritor al unei linişti fără sânge." Am observat că arbuştii roşii făceau o floare veninoasă, care te muşca în clipa când voiai s-o miroşi. Ea s-a aplecat să rupă una, iar eu i-am strigat să n-o atingă. S-a întors spre mine: "Dintre cei iubiți de tine cei mai mulți sunt în lumea umbrelor. De ce te-ai teme atât?" "Aici răspunsul e simplu, i-am spus. Pentru că nici pe cei morți nu pot să-i iubesc decât trăind..." Din senin a început să plouă. Ne-am adăpostit sub o stâncă privind cum lunecau trăsnetele prin iarbă. Ana a tăcut o vreme. Apoi, fără să se întoarcă spre mine, vorbind rar şi uitându-se la şerpuirea trăsnetelor, mi-a spus ceva ciudat: "Aici, sub stânca aceasta, nu rişti decât o moarte înceată şi calmă. Stânca te va absorbi încet, fără să te amenințe..." După care nu mai ştiu ce a urmat...

— Şi tu te fereşti să te lupți în plin soare.

— ... ba da, îmi amintesc, am visat ceva îngrozitor. Eram copil şi mă jucam în cenuşa rămasă de la ruguri, fără să ştiu de ce sunt arşi oamenii. Desenam acolo figuri de animale, arbori, flori. Pe urmă, am început să adun cenuşa ca să-mi fac păpuşi din ea. Păpuşi pe care, când ploua, le acopeream. Nişte copii au urmărit ce făceam, le-au plăcut păpuşile mele, m-au întrebat cum le modelasem, după care s-au apucat şi ei să modeleze păpuşi. S-au strâns atât de mulți copii acolo încât cenuşa s-a terminat. Ne-am dus atunci cu toții pe strada unde se găsea palatul Inchiziției. Aşteptam să mai fie judecat cineva. Spre seară, a fost scoasă o femeie cu hainele sfâşiate şi cu mâinile legate, la spate, cu o frânghie. Le-am mulțumit inchizitorilor, iar ei ne-au binecuvântat, îndemnându-ne să facem păpuşi vesele...

XII

— Trebuie să-ți mărturisesc, Galilei, că nu m-am aşteptat să întâlnesc un om bântuit de asemenea melancolii şi obsesii, înclinat să privească lumea ca un poet obosit. Mi te-am închipuit cu totul altfel, pe baza vorbelor care mi-au ajuns la urechi.

— Ce vorbe?

— Aş prefera să nu te supăr...

— Acum, nu mă mai poate supăra nimic Pentru că nu mă mai surprinde nimic

—Te-ai ridicat, oare, deasupra tuturor vanităților, tu, un om atât de vanitos?

— Oricum, m-am înstrăinat nu doar de ceilalți. M-am înstrăinat, cumva, şi de cel care am fost.

— Chiar aşa?

— Dacă-ți închipui că totul s-a mărginit la frică, te înşeli.

— Am venit aici cu dorința de a înțelege. Altminteri, m-aş fi mulțumit cu ce se discută.

— Adevărul e că acele întâmplări au zdruncinat în mine ceva mai adânc. De frică, poți să uiți. De altele, e mai greu. Deodată, am înțeles că viața mea a fost falsă.

— Aş putea să spun eu asta. Şi, când îți voi dezvălui de ce am ținut să te întâlnesc, vei vedea că nu glumesc. Dar tu ai avut parte de glorie, Galilei. Chiar Papa ți-a arătat considerație şi, până la un punct, te-a apărat, cu toate că nu prea ai fost cavaler în raporturile cu el. Ai scris cărți, lumea te citeşte, discută despre tine, ai discipoli, duşmani. Eşti invidiat, compătimit…

— … hulit…

— Până şi asta e o recunoaştere. Eşti un om viu, Galilei, nu ca mine, un strigoi. Or, tu te porți ca un strigoi.

— Şi cum te-ai aşteptat să fiu? Vesel? Sunt aproape orb, află. Vederea îmi slăbeşte din ce în ce mai tare. Poate asta te ajută să înțelegi de ce îți vorbesc mereu despre lumina verii. Mă văd constrâns să mă uit din ce în ce mai mult înlăuntrul meu. Iar, când voi orbi de tot, voi rămâne cu asta

— Aflasem, e drept, ceva despre boala de ochi de care suferi, dar nu bănuiam că e atât de gravă.

— Bine că încă mai pot auzi. M-am temut că-mi pierd şi auzul, în nopțile când, din pricina insomniilor, simțeam nevoia de muzică… Aşadar, cum te-ai aşteptat să fiu?

— Nu ştiu dacă e bine să fiu sincer până la capăt.

— Te asigur că nu mă mai atinge chiar nimic în

clipa de față. Spune.

— Umblă vorba că limba ta ascuțită ți-a adus mulți duşmani şi că n-ai suportat nici să fii ignorat, nici să fii contrazis. Mintea ta având — cel puțin aşa bârfesc gurile rele — mai multă strălucire decât caracterul tău. Oricine te contrazicea se trezea considerat imbecil. I-ai batjocorit pe filosofi, spunând că au adormit în brațele lui Aristotel, dar nu te-ai dat înapoi să-i linguşeşti pe protectorii de care ai avut nevoie. Iezuiții nu-ți cereau prea mult. Te-ar fi lăsat să-ți susții ideile dacă ai fi făcut-o mai puțin zgomotos şi provocator, punându-l şi pe Papă într-o situație delicată. Ți-ai închipuit că nimeni nu va îndrăzni să se lege de tine. Abia când ți s-a făcut frică ai dat înapoi. Ai avut curaj — se zice — doar până la arestare.

— Era primăvară. 12 aprilie...

— Te-au torturat?

— Nu. Dar amenințarea cu tortura e şi ea o tortură... După ce-am abjurat, a trebuit să fac penitență, recitând zilnic, sub supraveghere, şapte psalmi. Nu aveam voie să ies şi puțini căpătau îngăduința să mă viziteze. Cel puțin, acum, mă lasă să umblu pe colinele acestea, să-mi bucur ochii bătrâni de priveliştea verii, înainte de a orbi de tot.

— L-ai tăgăduit, vreo clipă, pe Dumnezeu?

— Nu, cum era să fac aşa ceva? Am zis doar că rațiunea Domnului are rațiuni pe care rațiunea omului nu le cunoaşte. Dacă am măsurat bolta înstelată cu un ochi, poate, prea rece, nu mi-am îngăduit nici o clipă cutezanța de a pustii cerul. Cred într-un mister divin, chiar dacă nu izbutesc, cum vezi, să despart prea clar sacrul de bucuriile profane. E confuz ce spun?

— Nu, Galilei, nu e.

XIII

— Îți dai seama, prin urmare, că am mai multe motive decât alții să-i detest pe inchizitori. Nu mi s-a părut, însă, important să-i detest, ca victimă, de pe rug. Din păcate, lumea reține numai flăcările.

— Deoarece, de fiecare dată, ele au costat viața unui om.

— Umilința care mi-a fost impusă mie nu merită, crezi, puțină înțelegere? Nu zic respect. Puțină înțelegere. Nu mi-a fost deloc uşor, să ştii. Şi nu e imoral, oare, ca oameni care n-au fost niciodată la un pas de rug, care nu s-au văzut târâți, ca mine, în fața tribunalului Inchiziției, interogați, amenințați, să mă judece pe mine că m-am temut?

— Frica, zicea Leonardo, se naşte mai iute ca orice.

— Ca să nu mai spun că nu cei care îndură frica sunt marea problemă, ci cei care produc frica. Nu există înfricoşați fără o cauză. Asta se uită . În schimb, se discută continuu despre abjurarea mea De parcă ea reprezintă ruşinea. Eu şi încăpățânarea mea de a trăi. Nu cei care m-au adus în situația să mă tem. E drept asta, spune-mi?

— Dar eşti de acord, Galilei, că participăm la teroare prin frica de teroare? Inchizitorii au vrut să ne stăpânească sufletele şi au izbutit.

— După ce m-au amenințat cu tortura, unul dintre inchizitori, ți-am spus, se uita mereu la degetele mele. Parcă îi părea rău că scap prea uşor.

— Galilei, te ascult cu un sentiment de fraternitate şi cu un fel de sfială. Motivul ți-l voi explica mai târziu. Dar trebuie să consimți că frica e necesară Inchiziției

mai mult decât orice instrument de tortură. Pe deasupra, ea lucrează igienic, fără sânge, fără țipete. Discret. La drept vorbind, Inchiziția nu e doar o instituție. Sau e mai mult decât o instituție. E ca o boală, ca o molimă, care paralizează în oameni sinceritatea. Ea îşi are sediul în fiecare dintre noi.

— Ciudată exactitate e în cuvintele tale.

— Toți sau aproape toți lucrăm pentru Inchiziție prin spaimele noastre, chiar dacă nu ne place s-o recunoaştem. Lăsându-ne înspăimântați, am încurajat-o să îndrăznească şi mai mult.

— Dar cum poți să ții în frâu frica? Poți?

— Unii au putut, Galilei. Trebuie să-ți aduc aminte din nou asta.

— Cu ce preț au putut? Nu acceptarea rugului e soluția.

— Vei propovădui, iarăşi, că viața valorează mai mult decât ideile.

— Nu propovăduiesc nimic Vreau să-ți explic ce simt. Atât. Şi că trăim într-o lume rău alcătuită, strâmbă, dacă e nevoie să arzi în flăcări pentru a dovedi ce crezi. Eu consider că rugurile sunt o nebunie. O batjocură şi... am zis bine, o nebunie.

— Şi nu te miri că oamenii te judecă?

— Nu mă mai mir. Am înțeles că oamenii găsesc totdeauna uşor forța de a judeca nenorocirile altora.

— Galilei, îmi aminteşti de cineva care era bolnav, dar nu vroia să vorbească despre boala sa. Îşi zicea că astfel se apără.

— Eu mă împotrivesc numai lucrurilor care mă neagă şi mă jignesc.

— Iubirea singură nu va stinge rugurile, Galilei.

— Eu am nevoie în fiecare noapte de curaj.... dar ca să mă culc.

— Înțeleg că iarăşi ai avut un coşmar.

— Cineva îi osândise pe inchizitori să asculte, seară de seară, o lecție despre rotația pământului. De fapt, asta se întâmpla după moartea lor şi a mea, aşa că amenințarea cu rugul era mai mult o amintire. Deodată, unul dintre ei a izbucnit: "Zadarnic, Galilei! Verdictul dat în timpul vieții a rămas definitiv!" Un hohot de râs a umplut sala. Am înțeles că era inutil şi am plecat capul. Am vrut să mă sinucid, dar eram deacum mort.

— Ceea ce nu ți-au iertat ei este faptul că ai vrut să trăieşti în afara dogmelor lor.

— Am vrut să trăiesc după capul meu.

— Mai rămâne să afli că înțelepciunea începe acolo unde nu mai există nimic echivoc

— Şi ce este echivoc în vorbele mele?

— Ele au o strălucire tristă.

— N-am dorit niciodată să fiu un înțelept.

— Mă sileşti, Galilei, să-ți spun că nu iubeşti adevărul în acelaşi fel în care iubeşti un cer senin.

— Dacă aş fi putut în cele din urmă să-i condamn pe inchizitori, i-aş fi condamnat să iubească lumea. Sunt convins că ar fi fost cea mai grea pedeapsă pentru ei. Cunosc bine aceste lucruri...

XV

— S-ar zice că nimic altceva nu te mai interesează în afară de ceea ce simți. Tu gândeşti cu inima acum,

Galilei.

— Poate că rațiunea oboseşte înaintea inimii. Şi nu ştiu dacă e bine că se întâmplă aşa.

— De ce te îndoieşti?

— Când simți mai mult decât înțelegi, devii foarte vulnerabil. Inchizitorii, neavând sentimente, sunt foarte siguri de ei. Ei pot, chiar, să urască tot ce nu înțeleg, în vreme ce unul ca mine se încurcă în regrete.

— Ai spus că simți lucruri pe care nu le înțelegi?

— Să-ți dau un exemplu. Rătăceam printr-o pădure cufundată în întuneric şi, într-un târziu, după ce aproape îmi pierdusem orice speranță să mă văd ieşit din ea, am zărit printre pini — era de pini pădurea — o lumină licărind. M-am îndreptat într-acolo şi, pe măsură ce mă apropiam, lumina devenea din ce în ce mai puternică. Dar, după ce am ocolit un dâmb, am încremenit. Lumina provenea de la un foc uriaş. Speriat, am luat-o la fugă, înapoi, însă o voce batjocoritoare mi-a atras atenția că alergam în zadar, întrucât altă ieşire din pădure nu exista. Atunci, m-am întors şi m-am îndreptat spre foc Fie ce-o fi, m-am gândit."Degeaba, Galilei, mi-a zis aceeaşi voce. Trebuie să pierzi, mai întâi, orice speranță. După aceea, rugul nu mai e decât o simplă formalitate"."Şi cât voi fi obligat să rătăcesc?" am strigat."Asta depinde de tine, Galilei, mi-a răspuns vocea. Nimeni nu te poate ajuta dacă inima ta se încăpățânează să spere. Când vei simți că nu te mai interesează nimic, atunci vei fi, în sfîrşit, pregătit pentru rug..."

— Şi ce e neclar aici?

— Ce bravură e aceea să accepți moartea când nu mai ții să trăieşti? Uneori, mă duc până la marginea pădurii de pini din apropiere şi aştept. În zilele liniştite, se aude un zgomot de izvor care îmi spală

sufletul, lăsând în mine doar o bucurie curată. Îmi spun, în acele clipe, că aşa trebuie să arate miezul secret al vieții. Seara, încep să număr stelele care se aprind pe cer. Aşa cum aş număra scoici pe țărmul mării, cu degetele ude şi pline de nisip. Nu mai simt nici oboseala, nici bătrânețea. Şi totul se întâmplă de la sine, fără nici o constrângere. E o linişte care depinde numai de mine şi pe care aş dori-o prelungită la nesfîrşit.

— N-ai putea trăi permanent astfel.

— Ştiu. Şi totuşi sunt recunoscător fiecărui ceas care nu-mi aminteşte asta.

— Acolo, la marginea pădurii de pini, e numai jumătate din tine. Cea mai egoistă, care nu vrea să ştie nimic despre ceilalți, în numele ideii că fericirea e o problemă strict personală. Există însă cealaltă jumătate a ta, Galilei, cea care — dacă e adevărată legenda — a murmurat *eppur si muove,* obligându-se, astfel, să respecte evidențele. N-ai dreptul să nu ştii că există victime, oricât de bucuros ai fi că tu ai scăpat.

— Cei cu adevărat curajoşi nu țin să vorbească despre curaj.

— Cât ar putea dura o linişte care s-ar bizui numai pe refuzul de a lua cunoştință? O clipă, un ceas, o noapte. Nu, Galilei, trebuie să ne dorim o linişte care să stea cu ochii deschişi.

— Nu cred că se poate.

— De ce?

— Aşa simt. Mi-ar fi greu să-ți explic de ce. Înainte mi-ar fi fost mai simplu să-ți dau dreptate, probabil.

— Acum îți zgândări singur rănile.

— Poate. Cei ca mine nu se plictisesc niciodată să privească în urmă şi să recapituleze.

— Uneori, parcă ai vrea să semeni cu Ana.

— Într-o noapte, mi-a mărturisit că şi ea are nevoie să uite."Ce anume să uiţi?" am întrebat-o. Întâi a tăcut. Şi n-am mai insistat. Apoi a vorbit, dar vorbea foarte departe de mine şi abia o mai auzeam: "Fiecare are ceva de uitat..." Vocea ei suna ca un tremur abia perceptibil, pe care-l confundam cu foşnetul chiparoşilor: "De ce ţi-aş povesti ceva ce, oricum, n-ai să crezi?" Glasul i s-a stins şi, într-adevăr, nu mai auzeam decât chiparoşii fremătînd în vânt.

XVI

— Văd că nu-ţi place să dai un nume tuturor lucrurilor.

— Oare inima are, neaparat, nevoie de vorbe? Creierul nu se poate descurca fără ele, dar, de simţit, poţi să simţi fără să mai faci deosebirea dintre un copac şi altul sau chiar dintre un copac şi un om. E de ajuns să-ţi treci palmele peste scoarţa pinilor, să te uiţi la crengile lor şi să le asculţi foşnetul. Mi s-a întâmplat, chiar, să încerc o asemenea terapie sufletească. Şi te asigur că mi-a fost de mare folos. Nu ştiu dacă fără ea aş fi rezistat... O viaţă întreagă am avut totală încredere în mine. M-am priceput de minune, se pare, să observ doar latura luminată a îndoielilor. Şi, deodată, am văzut numai latura lor acoperită de umbră. Totul se zdruncinase, îmi pierdusem siguranţa, nu mai ştiam pe ce mă puteam bizui şi pe ce nu. Umilinţele trăite la Inchiziţie mă lăsaseră cu sufletul gol încrederea în mine, de care am fost totdeauna mândru, până la trufie, se ruinase, ameninţând să mă lase ca un stâlp putred în marginea drumului. Atunci, ca să nu mă prăbuşesc, am hotărât

să-mi ascult inima, nu creierul. Aşa, îmi puteam îngădui să simt, fără să trebuiască să şi înțeleg. Căci de înțeles nu mai puteam înțelege. Făcusem prea multe descoperiri urâte într-un timp scurt şi nu am deloc calități de stoic De altfel, trebuie să-ți spun că, dacă dau la o parte unele exagerări, portretul pe care mi l-ai făcut pe baza celor auzite e real. Mai bine zis, a fost real. N-am suportat să fiu contrazis şi mi-am înmulțit duşmanii cu o mare uşurință. Am supraevaluat şi posibilitățile mele şi răbdarea Inchiziției. M-am bizuit prea mult pe steaua mea norocoasă şi pe faima mea. Poate, şi în oameni am avut o încredere exagerată. În orice caz, mi-am calculat rău mişcările. În polemica mea cu iezuiții, destul de lungă, eu am fost cel care a pus paie pe foc. Nu-mi închipuiam ce va ieşi. Probabil, sunt un prost jucător şi n-am înțeles asta mânat de o vanitate care m-a împins să nu las lucrurile să se liniştească. Trebuia să-mi dau seama că nu-mi vor răbda chiar toate provocările. Într-un fel, mi-am căutat-o cu lumânarea. Şi a trebuit să suport consecințele ca să mă pot lepăda de orice trufie. E drept că mă săturasem de mofturile lor şi îmi era din ce în ce mai greu să mă prefac. Or, aşa ceva e foarte primejdios într-o societate speriată de Inchiziție. Câtă vreme eşti ipocrit, Inchiziția îți dă pace. Nu-i pasă ce crezi. Totul e să nu spui, să nu te dai de gol. Asta nu suportă ea, sinceritatea. De aceea, cum vede că ai depăşit o limită până la care ea îți tolerează părerile, te declară eretic. Şi, în clipa aceea, războiul e pornit. Nu mai ai de ales decât între penitență şi rug... După ce am abjurat, supraveghetoarea mă urmărea să-mi recit cei şapte psalmi zilnic. N-aveam voie să ies să mă plimb. Eram extrem de descurajat. Pe deasupra, vedeam că boala de ochi se înrăutățea. M-am temut că

voi orbi înainte de a mai vedea o dată locurile dragi, din tinerețe, şi m-am decis să mă revolt, înainte de a fi prea târziu. Am început să zbier că nu mai rezist să stau închis în casă, că mă înăbuş. Supraveghetoarea s-a speriat şi s-a dus să le spună. Urmarea a fost că m-au lăsat să vin aici. Ce şi-or fi zis? N-are decât să discute cât pofteşte cu chiparoşii, să le explice cum e cu rotația pământului. Important e să nu se învârtă printre oameni. Nu bănuiau că voi întâlni pe cineva aici. Deşi mă mir că n-a apărut nimeni să ne spioneze... Criza asta m-a costat toată vlaga pe care o mai aveam, m-a istovit. Chiar mi-a lăsat un gust rău... De fapt, vreau să reții că nu mi-a fost uşor să mă scormonesc până în măruntaie, fără milă, obişnuit, cum eram, să mă menajez, să fiu foarte mulțumit de mine, să nu pun preț decât pe ceea ce mă interesa...

— Galilei, dar dacă eu sunt un spion al Inchiziției? Dacă am fost trimis anume ca să te trag de limbă, să aflu ce ascunzi?

— La asta nu m-am gândit, recunosc

— Şi nu te temi de o asemenea posibilitate, tu care eşti atât de prudent?

— La urma urmei, ce ai putea să le spui ceea ce ei nu ştiu? Că iubesc viața? Că detest rugul? Că sunt bătrân şi aproape orb? Nu-i o taină nici că îmi e silă şi teamă de el Singurul lucru nou pe care ai putea să li-l spui e că am coşmaruri, noapte de noapte.

— Fii liniştit, Galilei Nu-ți face griji. Am cunoscut Inchiziția, dar n-am motive să-i aduc servicii. Din contră.

— Te porți misterios, oricum.

— Toate la timpul lor, Galilei. Deocamdată, aş vrea să-ți spun că în dragostea ta de viață nu prea înfloreşte nimic sigur. Şi nu e nevoie să fii chiar la fel

de crud ca ei, pentru a le semăna. E de ajuns să te gândeşti doar la chiparoşi.

— Crede-mă, am ajuns să-mi fie, cumva, silă să mă gândesc numai la ceea ce e respingător şi urât. Există şi frumuseţe în lume. Păcat că n-o voi vedea multe veri de acum încolo.. . Încearcă să priveşti lucrurile, puţin, şi din perspectiva mea.

— Mi-e teamă s-o fac, Galilei, deoarece nu pentru asta am venit. Şi n-aş vrea să te las să te amăgeşti.

— Când îmi voi reaminti totul perfect resemnat, atunci, poate, voi renunţa să mă mai apăr. Deocamdată, însă, n-am atins această limită. Încă mai sunt convins că inima mea are dreptate. Şi, oricum, dacă voi fi "victimă", se pare că destinul meu e să fiu o victimă discretă. Singurul lucru care mă îngrijorează e că nopţile mele nu se liniştesc.

XVI

— Într-o zi, Galilei, pământul se va învârti nu numai cu mormintele noastre, ci şi cu mormintele celor de care ne temem. Ceea ce contează este ce vor ţine minte oamenii

— Şi ce crezi că vor ţine minte despre mine?

— Că ai abjurat, bineînţeles. Că ai retractat un adevăr.

— Există, oare, ceva mai adevărat decât viaţa?

— Constat că ai fi fost un bun sofist...

— Mi-ar plăcea ca lumea să ţină minte adevăratul motiv pentru care am fost arestat de inchizitori şi forţat să abjur. Ei au ştiut ce am vrut să spun susţinând că pământul se învârteşte. Au înţeles că, în fapt, puneam în cauză toată ordinea lor.

— Au înțeles şi altceva. Că frica te va cuminți.

— Aseară mă gândeam că, într-o zi senină, soarele apune frumos până şi pe un câmp însângerat de război. N-am dreptul, oare, să văd doar soarele care apune pe o asemenea câmpie, evitând sângele?

— E cam trist acest drept, Galilei. Dacă nu eşti de partea celui ucis, vei fi de partea celui care ucide.

— Uneori, mi se pare că diferența dintre Nero şi destin e numai o problemă de termeni... de ce zâmbeşti?

— E a doua oară când pomeneşti numele lui Nero.

— Şi de ce te surprinde?

— Credeam că-mi vei vorbi despre iezuiți, nu despre un nebun din Roma antică.

— Acest nebun e modelul celor care vor o înțelepciune a fricii. Şi pot să-ți sporesc mirarea. Mi-ar fi greu să-ți explic de ce, dar m-a interesat partea tulbure din istoria Romei antice. E de-a dreptul halucinant ce s-a întâmplat cu împărații romani de după Marc Aureliu... Commodus, care în fiecare dimineață înjunghia un tigru, a fost găsit strangulat în baie de garda pretoriană. Succesorul său a fost găsit şi el după două luni ucis. Caracalla a fost înjunghiat. Eliogabal, ucis din ordinul bunicii sale. Alexandru Sever, ucis în cortul său. Maximinus, care era înalt de peste doi metri şi avea degetele atât de groase încât purta ca inele brățările soției sale, asasinat de soldați, Gordian, de asemenea, Filip Arabul, lovit în cap, Decius, ucis de goți, Gallus, asasinat de soldații care l-au aclamat pe Emilianus, pentru ca după două luni să-l omoare şi pe acesta. Galienus a avut aceeaşi soartă, Aurelian, asasinat, Probus, ucis şi el. Până la Dioclețian, tronul Romei a fost un butuc de abator. Într-un secol de crime, singurul care a murit în patul

lui a fost Tacit, un descendent al istoricului, dar a murit după câteva luni de la suirea pe tron, fiind foarte bătrân...

— Istoria te poate învăța, uneori, cât de uşor se poate muri.

— Aşa ceva nu cred că se poate învăța. Faptul nu era pentru mine o noutate, dar m-a şocat să constat că inchizitorii pot să ucidă cu numele lui Dumnezeu pe buze.

— Dumnezeu are, cum să spun?, chipul pe care suntem în stare să i-l dăm. Un aprinzător de ruguri, care-l invocă, va face totdeauna din Dumnezeu o idee sângeroasă... E ciudat, Galilei, dar lipsa de idei e vinovată de mai puțin sânge decât ideile.

— Când ele au ajuns de aceeaşi parte cu închisorile. Şi cu rugurile. Dar de ce ar fi necesară o credință la capătul căreia se află o crimă? Dacă o idee are nevoie de ruguri ca s-o exalte, nu merită să fie trăită.

— Inchiziția e de altă părere. Ea a şters diferența dintre rugăciune şi crimă. În fața ei poți urî ca şi cum te-ai ruga.

— Înțelegi, aşadar, de ce m-am temut de ei.

— Înțeleg foarte bine. Dar teama nu scuză orice.

— Ce simplu e s-o spui! Aş fi vrut să te văd viteaz după ce le-ai suportat ochii.

— I-am suportat. E adevărat, nu la tribunal.

— Dar unde?

— Eu sunt cineva fără importanță. Tu eşti Galileo Galilei.

— Inchizitorii nu s-ar fi dat înapoi să dea, prin mine, un exemplu care să arate tuturor cârtitorilor ce riscă ereticii.

— Aşa, au reuşit să dea un exemplu de supunere.

Special au organizat un spectacol în care să fii văzut în genunchi După asta, nimeni nu mai putea tăgădui că Inchiziția e atotputernică.

— Pe mine nu mă interesează deloc să fiu un exemplu. Altceva mi-aş dori, dacă ar fi cu putință.

— Să nu mai existe tribunale?

— Nu sunt chiar atât de pretențios. M-aş mulțumi să am vederea zdravănă, să nu trebuiască să mă aplec mereu, ca să aud bine ce spui. Pentru asta aş fi în stare să abjur orice. Din păcate, e imposibil.

— Unii zic că ai o părere proastă despre martiri, că-i socoteşti fanatici.

— Dar şi eu sunt, poate, în felul meu, un fanatic. Nimeni nu mă va clinti din credința că n-am altă viață ca să o pot dispreţui pe asta, pe care mi-am apărat-o... Şi de ce mă opun unii, tot timpul, pe mine martirilor? De ce nu le opun pe cei care i-au constrâns pe martiri să se sacrifice? Nu zice una din cele zece porunci "să nu ucizi"?

— Inchizitorii nu vroiau decât să fii egoist şi pe urmă să-ți cauți consolări. Au calculat bine.

— Faptul că vara asta mi se pare neînchipuit de frumoasă n-ar trebui să deranjeze pe nimeni

— Nu de frumusețea verii e vorba, Galilei.

— Ba da Nu vezi că ne întoarcem mereu în acelaşi punct?

— Ce e, după părerea ta, un eretic?

— Un om singur... Ca mine... Unul care trebuie stârpit din societate sau silit să stea printre chiparoşi, deoarece îşi foloseşte mintea pentru a avea păreri personale, diferite de cele obligatorii. Or, aşa ceva Inchiziția nu poate tolera.

— Dacă ar face-o, şi-ar pregăti singură sfârşitul.

— Te mirai cât de mult preț pun pe instinctul meu

vital. Ei bine, dacă mă înşel, Inchiziția e de vină, deoarece ea a luat locul morții, făcându-mă să aflu că iubesc viața nu ca în tinerețe, vesel, ci cu deznădejde.

— Eşti un om ciudat, Galilei.

— De ce?

— Prudența te-a făcut să te temi de orice, mai puțin de prejudecățile oamenilor. Din acest punct de vedere, ai aproape un suflet de copil...

XVIII

— Dar asta nu mă ajută să-mi alung unele îndoieli

— Legate de mine?

— Nu, Galilei. Cu ajutorul tău încerc să mă judec pe mine, de fapt. Mă întreb: e de ajuns să nu devii victimă?

— Poate că şi Inchiziția are o misiune filosofică în lume...

— E o ironie?

— Doar pe jumătate... problema e dacă trebuie să treci prin iad ca să pori prețui cu adevărat ce i se opune...

— Adică dacă suntem apți de fericire fără să fi cunoscut suferința, asta vrei să spui?

— Din ce-am visat azi-noapte, concluzia, mai ales, m-a pus pe gânduri... Zăceam în zăpadă, undeva, într-o pădure, cu piciorul stâng rupt de un pin înghețat, doborât de vânt. Strigam după ajutor şi deodată, am auzit lupii urlând. Urlau de se înfiora pădurea. Tăceau numai când strigam eu. Atunci ascultau; ca să se orienteze după strigătul meu. Şi pe măsură ce strigam, veneau tot mai aproape, călăuziți de mine. Nu e ciudat? Să strigi după ajutor şi, tocmai de aceea, să

vină lupii?

— E, mai ales, trist.

— Aveam o singură soluție ca să mă apăr. Să-mi înfig unghiile în carne şi să tac.

— Asta îmi aduce aminte că sunt destule lucruri despre care nu e uşor să vorbeşti

— Inchiziția face parte şi ea dintre ele.

— Sunt de aceeaşi părere, Galilei. Altminteri...

— Altminteri?

— Ți-aş fi spus de la început unele lucruri... Dar continuă-ți gândul.

— Eu am avut faimă, prieteni de rang înalt, nu mă pot plânge că nu m-am bucurat de favorurile vieții. Soarta a fost bună cu mine. Cu toate acestea, acum când sunt aproape orb şi cu sufletul ars... pentru că şi umilința e un rug... văd mai bine adevăruri peste care, altădată, treceam uşor. Ceea ce am trăit, în ultimii ani, m-a silit să aflu că tocmai ceea ce ne amenință ne face mai profunzi. Niciodată n-am iubit pământul mai mult decât după ce Inchiziția m-a întrebat ce cred despre el.

— Empedocle nu era, deci, naiv. Nu există decât dragoste şi ură.

— Inchiziția m-a obligat să simt lucruri pe care altfel, poate, nu le-aş fi simțit. Descoperind teama, am învățat să iubesc violent ceea ce eram amenințat să pierd. Mi-au vorbit despre Dumnezeu şi am descoperit astfel cât de mult sunt legat de ceea ce e omenesc. Şi ce e mai omenesc decât să te simți vulnerabil?

— Chiar şi amărăciunile tale sunt pline de soare.

— Când stăteam îngropat între cărți, îmi îngăduiam rar luxul de a lenevi în iarba caldă; luxul cel mai puțin costisitor şi cel mai apropiat de taina vieții într-o zi, m-am dus pe malul mării şi acolo am văzut un înotător care pescuia scoici. Se afunda în valuri şi când ieşea la

suprafață deschidea pumnul să vadă ce a izbutit să culeagă. Uneori, nu era decât nisip. Alteori, în acest nisip scânteiau scoici umede. Dar de fiecare dată numai la suprafață, în lumina zilei, putea să aprecieze ceea ce strângea în pumn.

— E clar că, umilindu-te, Inchiziția a stârnit în tine un orgoliu diferit de al nostru.

— Altfel mă uit acum la colinele acestea, deşi le-am străbătut de atâtea ori. Şi altfel îmi apare şi soarele, răsărind peste vârfurile umede ale chiparoşilor.

— Poate că acesta e singurul destin: ceea ce ținem minte.

XIX

— Ana m-a dus iarăşi pe urmele lui Alexandru. Iarba a devenit tot mai rară şi chiparoşii tot mai pitici. Printre firele de iarbă apăreau colțuri de stânci, apoi copacii au dispărut. Cerul avea culoarea nisipului, iar în jurul nostru am recunoscut platoul de piatră pe care mai fusesem; doar că acum nu mai existau arbuştii roşii."Aici poți să fii liniştit, mi-a zis Ana, oprindu-se. Aici poți să nu te mai temi. Nu te vor găsi." "Sigur?" "Şi chiar dacă te-ar găsi, aici n-ar avea lemne să ridice un rug. N-au decât să te amenințe. Nu şi-ar putea pune în aplicare amenințarea." Soarele ardea orbitor deasupra capetelor noastre. Piatra strălucea ca o oglindă şi, dacă o atingeai cu degetele, te frigea. Ana mi-a repetat: "Aici poți să fii liniştit". M-am uitat în jur."Dar e prea multă singurătate... Nu pentru asta am abjurat eu..." "Cum vrei, a zis Ana, cu o voce în care nu simțeam nici aprobare, nici reproş. Cum vrei... Aici ai fi reuşit să uiți totul."

XX

— Şi totuşi, eşti îmbibat de singurătate, Galilei.

— Sunt ca o pasăre trezită din somn, care țipă când răsare soarele şi o orbeşte.

— Te prefaci că nu pricepi ce vreau să spun. Te ascunzi mereu în vorbe care evită ceea ce nu-ți place.

— Nu evit nimic Te înşeli. Încerc doar să-mi limpezesc amintirile.

— Cu toate acestea nu le opui decât clipa.

— Şi ce altceva aş mai putea să le opun acum?

— Ideile în care ai crezut. Pământul se învârteşte în continuare.

— Nu sunt atât de orgolios încât să-mi închipui că mai interesează pe cineva ce cred eu.

— În această lumină numai singurătatea te amenință, Galilei.

— Nu crezi că eu ştiu mai bine ce anume mă amenință? Într-o zi, lumina curgea pe arbori, aerul era alb, mă îmbăta, iar eu mă simțeam uşor, fără nici o amintire şi fără nici o teamă. Undeva, în apropiere, am zărit doi necunoscuți trântiți în iarbă, care discutau. Unul se juca într-una cu un fir de iarbă. Celălalt îi pusese o întrebare pe care n-am înțeles-o. A răspuns, târziu, când credeam că nu-l mai interesează decât firul său de iarbă: "Uneori, nu ştim să prețuim ce ni se întâmplă firesc. Închipuie-ți că eşti blestemat să ardă tot ce atingi. Să ardă apa pe care o duci la buze, să ardă iarba pe care te culci. Abia atunci ai afla cu adevărat ce este singurătatea..."

XXI

— Pe urmă, am auzit foşnind un chiparos... Două mâini răcoroase mi s-au lipit de obraz. Şi o voce uşor răguşită mi-a spus cu blândeţe: "Linişteşte-te, nu te mai gândi la lucruri neplăcute..." "Aşa voi face, am zis, însă te rog să rămâi lângă mine"..."Rămân, a şoptit Ana. Rămân căci avem o cicatrice comună." Vorbele ei mi-au dat curaj, cu toate că nu le-am înţeles. Dar, peste putină vreme, eram iarăşi singur. Şi mă gândeam că acum singurătatea mea devenise aproape destin.

— Te obsedează, vezi, singurătatea.

— Şi ce-ar trebui să fac?

— S-o împarţi cu cineva. S-o împarţi cu oamenii, Galilei. Nu cu arborii. Nici cu pietrele sau cu cerul.

— Lucrul de care am cea mai mare nevoie acum e liniştea.

— Impresia mea e că doreşti mai mult.

— Şi nu există o linişte care să poată fi râvnită? Chiar dacă o voi împărţi cu arborii, cu pietrele şi cu cerul... Nici arborii, nici pietrele şi nici cerul nu m-au ofensat niciodată. Aici nu m-a ameninţat nimeni şi nu m-a silit să cred altceva decât ceea ce simt. Dacă mi-e sete, mă aplec şi beau dintr-un izvor, dacă sunt trist, urmăresc norii şi păsările. Odinioară, umblam prin aceleaşi locuri şi nu vedeam tot ce văd acum. Atunci, o colină era o colină, un chiparos era un chiparos, fiecare cu numele său. Încă nici unul dintre aceste lucruri nu însemna viaţă, dragoste, trecut sau speranţă. Acum, tot ce întâlnesc îmi vorbeşte despre ceea ce port în mine. Dar îmi vorbeşte într-un fel care nu mă constrânge, chiar atunci când nu sunt altceva decât un om urmărit de un rug, cum zicea Ana.

Uneori, găsesc în iarbă urme negre de foc. În prima clipă, mi se face greață, apoi îmi spun că nu toate focurile sunt aprinse de Inchiziție şi nu toate te silesc să abjuri. Nimeni nu-mi cere, pe aceste coline, să înfrunt altceva decât ploaia, vântul şi amintirile. Iar când mă simt prea singur, amân amintirile pentru mai târziu şi încerc să mă culc. Ziua n-am vise şi mă pot odihni. Într-o zi, când am deschis ochii, am zărit un şarpe în iarbă. L-am gonit şi n-a fost nici o problemă. Aici, totul se rezolvă firesc, şi chiar fericirea poartă un nume simplu. Ca timpul. Sau ca moartea. Iar vara nu face decât să deştepte în mine toate dorințele şi regretele. Sunt aproape ca Oedip. Suferința m-a învățat să fiu liber.

— Mă tem că te voi dezamăgi, şi-ți voi spune ceva foarte neplăcut. Sufletul tău de copil nu-mi va ierta, poate, cruzimea, dar nu găsesc alte vorbe decât cele pe care le-am gândit ascultându-te. Rugul şi-a îndeplinit rolul, Galilei, iar Inchiziția şi-a atins scopul, dacă singurătatea ta seamănă, într-adevăr, cu a plantelor.

— Fii mai clar.

— Scopul Inchiziției nu era, neapărat, acela de a te omorî, ci de a stârni în tine o teamă care să te aducă în situația de a te compara cu plantele. Scopul Inchiziției era să te prefacă în plantă, Galilei. Cenuşa lasă urme şi compromite, în vreme ce planta trece neobservată. Şi nu eşti prea departe de acest destin. Deocamdată, ceea ce te împiedică e memoria ta. Roagă-te să nu uiți ce s-a întâmplat.

XXII

— Aşadar, tot eu sunt vinovat?

— Vina ta, Galilei, nu e numai aceea de a fi abjurat.
— Ce păcate îmi mai atribuie lumea?
— Nu te-ai opus în nici un fel filosofiei inchizitorilor. Nu le-ai opus o altă morală.
— Dar filosofia lor este rugul. Eu m-am împotrivit rugului.
— Dezvinovățindu-te.
— Şi ce trebuia să fac?
— Să conteşti rugul ca mod de a gândi. Dacă Roma s-a umplut de cadavre în timpul lui Caligula, a fost pentru că ea a acceptat rațiunea crimei. Altfel, n-ar fi fost posibil ca un împărat să ceară senatorilor să-i sărute picioarele şi să-i aleagă calul consul. Nici ca el să închidă grânarele, decretând foamea obligatorie; sau, dintr-un capriciu, pentru că într-o zi nu-i plăcea cum îi stătea cuiva capul pe umeri, să omoare... Tuturor acestor orori ce le-a opus Roma?
— Caligula a fost înjunghiat.
— Crima nu ține locul unei morale cu ajutorul căreia să poți lupta, real, împotriva altor crime.
— Eu nu ştiu să lupt împotriva crimei. Nu suport sângele.
— Dar trebuie să suporți adevărul. Şi consecințele adevărului, Galilei.
— A câta oară să-ți spun că prefer adevărurile care mă ajută să trăiesc? Aşa mă simt împăcat cu lumea.
— Cu lumea, Galilei, dar nu cu cei a căror gândire ucide.
— După ce omenirea l-a descoperit pe Dumnezeu, a răstignit un om ca să-i dea o morală cerului.
— Nu la cer mă gândeam, ci la faptul că orice inchiziție reprezintă o anomalie căreia trebuie să-i opunem o idee, un adevăr, nu numai singurătatea.
— Nu pot să cred că adevărul ne învață, exclusiv,

să suferim. Câtă vreme trăiesc şi sunt în stare să urăsc rugurile, voi socoti că am făcut ceea ce era necesar.

— Nu era numai viața ta în balanță acolo. N-ar trebui să neglijezi asta.

— Dar numai viața mea era în pericol... Dovadă ce am ajuns să visez... Un individ care avea un cap lunguieț, pe care şi-l legăna mereu deasupra mesei, a început să râdă cu sughițuri. "Bine, Galilei, abjură şi vei fi liber"... După câteva clipe, probabil abjurasem, eram în stradă. Şi, tot mergând eu, m-am izbit de un zid. Am luat-o de-a lungul lui şi am nimerit afară din cetate, într-un pustiu, unde m-am culcat, ca să-mi treacă sila. Când m-am trezit, soarele dogorea nemilos şi tot trupul meu ardea ca o rană. M-am sculat şi am vrut să pornesc spre colinele care se vedeau în zare, dar m-am izbit de acelaşi zid. Am mers până mi-am însângerat picioarele prin nisipul fierbinte, uitându-mă la măslinii şi chiparoşii care se clătinau umbroşi, dincolo de zid, şi, deodată, am observat că acest zid se înălța puțin înaintea mea, pe unde mergeam eu. Sclavi cu trupurile scăldate de sudoare îl ridicau, biciuiri tot timpul de inchizitorii care mă judecaseră. Cel cu capul lunguieț mi-a strigat peste zid: "Nu mai alerga, Galilei. Până să ajungi tu la capătul zidului, întreg pământul va fi încercuit. Dar noi te lăsăm liber, nu vei fi închis între aceste ziduri." Şi iarăşi începu să râdă cu sughițuri, după care i-am auzit din nou glăsui: "Nu eşti curios, Galilei, să ştii ce cântă sclavii care ridică în calea ta acest zid?" Într-adevăr, se auzea un cântec trist, pe care-l crezusem un geamăt al vântului. Nu cântau decât aceleaşi cuvinte, repetate ca o obsesie, într-un fel chinuit şi monoton: "Pământul nu se învârteşte, Pământul nu se învârteşte"... Apoi au tăcut.

"Gata, Galilei, am auzit vocea ascuțită a inchizitorului, acum zidul a fost închis. De-acum nu te va mai tulbura nimeni în deşertul tău"...

— Am avut dreptate, deci, scopul Inchiziției nu era neapărat acela de a te omorî, ci să rămâi singur...

XXIII

— Pe acelaşi inchizitor l-am visat, mai târziu, în Roma, înveşmântat în toga lui Nero. Stătea în fața unei oglinzi şi vorbea La început, am crezut că discuta cu cineva din spatele lui. Apoi, mi-am dat seama că în încăpere nu mai era nimeni. Vorbea privindu-se şi făcând pauze în care mângâia blana unui câine uriaş aşezat la picioarele lui: "Ucid pentru că acesta e unicul lucru care-mi dă un sens. Destinul meu e să nu fiu înțeles decât dacă am mâinile mânjite de sânge... dacă nu cunosc mila şi sunt foarte singur... Căci pe buzele celor care îmi vorbesc, observ mereu cum tremură frica şi ura. Şi atunci creşte în mine nevoia de-a lovi. Încerc să-mi umplu singurătatea cu sânge şi cadavre. Dar nimeni nu bănuieşte cât sunt de nefericit... O singură iubire dezinteresată m-ar scuti, poate, de atâtea crime. Ea mi-ar da tot ce obțin săturând fiarele din Colosseum... Dar, unde mă întorc, nu văd decât inşi care, cum le vorbeşti despre moarte, devin palizi şi îşi reneagă convingerile în chipul cel mai dezgustător." În clipa aceea, slujitorii au târât în încăpere un om în lanțuri, cu încheieturile mâinilor şi cu gleznele umflate şi pline de sânge . Împăratul s-a întors plictisit şi aştepta. Apoi, a început să dea semne de iritare. "Umileşte-te mai repede, sunt grăbit", porunci el. Dar celălalt tăcea. "Eşti condamnat la moarte", strigă Nero.

Omul din lanțuri rămase calm. Slujitorii începură să-l târască spre ieşire. "Stați", porunci împăratul. Şi, cu o enervare nedumerită, se adresă victimei: "Cum te cheamă?" Cel condamnat la moarte a izbucnit în râs. Am crezut că era nebun. Dar răspunsul lui m-a trezit din somn: "Mă cheamă Galileo Galilei."

— Înțeleg că ți-ar fi plăcut să ai curajul celui din vis.

— Spune-mi, crezi că orice abjurare e nedemnă? Chiar să nu conteze ceea ce te poate face să şovăi?

— E ceea ce aş vrea să aflu şi eu, Galilei... Dar nu mi-ai mai spus nimic despre Ana.

XXIV

— Aştept în flecare noapte să-i aud vocea puțin răguşită şi sunt din ce în ce mai convins că ascunde o taină.

— Ca tine, Galilei.

— Taina mea o cunoaşte toată lumea.

— Până la un punct.

— În loc s-o visez pe ea, am visat ceva scârbos. Un inchizitor mi-a zis: "Vino, Galilei, să vezi că n-are rost să încerci să ne uiți" Am mers prin pădurea de pini şi ne-am îndreptat spre cabana pădurarului. O bănuială mi-a încolțit în minte. Nu cumva voia să dea drumul şerpilor asupra mea? Dar nu. Nu s-a îndreptat spre uşa cabanei. A făcut un ocol, s-a oprit la o fereastra dosnică, s-a uitat înlăuntru şi, după aceea, mi-a făcut semn să mă apropii. Când mi-am lipit fața de fereastră, am rămas încremenit. M-am văzut pe mine în cabană, urmărind cum şerpii lingeau nişte picături de sânge de pe podea. "Grija noastră, m-a lămurit, în

şoaptă, inchizitorul, a fost să-ți dăm amintiri legate de noi, Galilei. Ştiam că pe urmă le vei hrăni singur..." Am fugit de acolo şi m-am ascuns într-o văgăună unde nu pătrunde nimeni. Credeam că în ea voi învăța să fiu ca un chiparos. Stăteam nemişcat, aproape fără să respir. La un moment dat, nu se mai auzea nimic în afară de ceea ce era firesc într-o pădure. Dar a fost de ajuns să văd creasta muntelui, la ceasul când asfințea soarele. Culmea ardea. Şi, în loc să mă gândesc că se făcea noapte, m-am gândit la ruguri...

XXV

— Mă îngrijorează tot mai mult nopțile tale.

— Crezi că pe mine nu? Şi încă nu cunoşti totul... Am încercat să rămân cât mai departe de o pasăre ciudată care făcea ouă negre pe care le clocea îndelung şi matern, pentru ca, în clipa când din ele ieşeau puii, să-i omoare cu ciocul şi să reia totul de la început... Când n-am mai suportat, am vrut s-o ucid. În loc să fugă, se uita la mine şi aştepta. Era atâta tristețe în cruzimea ei, încât mi s-a făcut milă şi am vrut s-o mângâi. Abia atunci şi-a deschis aripile şi a dispărut. "Biata pasăre, mi-a zis Ana, e disperată că nu-şi poate iubi puii. De aceea îi omoară. E nebună..."

XXVI

— Şi, dacă chiar vrei să ai o imagine exactă a ceea ce colcăie în subconştientul meu, mai pot să-ți povestesc... Poate, te vei convinge că nu mi-a fost simplu să abjur... Parcă nu-mi dăduseră drumul de la

Inchiziție şi eram azvârlit într-o carceră unde aşteptam să mi se comunice în timpul nopții sentința. Auzeam paşii care se apropiau de celula mea şi care puteau aduce viața sau rugul. Stam la pândă în spatele uşii ca o fiară, paşii sunau din ce în ce mai tare pe piatră şi nu ştiam ce chip avea adevărul care se apropia de mine prin întuneric. În acest timp, cetatea dormea tăcută în jurul închisorii şi mă gândeam cum se legănau chiparoşii plini de vânt. Paşii continuau să se audă tot mai clar. Sângele îmi înnebunise şi era plin de o singură întrebare. Toate vorbele care s-au spus de la începutul lumii nu mai aveau nici o importanță... Uitasem de teoriile mele, nu mai exista nimic altceva în mine decât acea spaimă care aştepta ca, din clipă în clipă, să se deschidă uşa. Cine n-a trăit o asemenea încordare greu de îndurat nu mă poate judeca. Pentru că sunt lucruri pe care le poți judeca doar dacă le-ai simțit în carnea ta, cu nervii tăi...

XXVII

— A fost o vreme când toate acestea nu mă priveau. Atunci, aş fi zis că numai un nebun îşi poate umple somnul cu monştri Inchiziția a sfâşiat, însă, în mine ce era minciună plăcută... Nu ştiu dacă ai auzit că am chemat odată profesori şi studenți să asiste la o demonstrație pe care am făcut-o în turnul înclinat din Pisa. M-am suit în vârf şi am dat drumul mai multor obiecte de dimensiuni diferite. Vroiam să le arăt cum e cu viteza de cădere. Pe atunci, eram gata să mă înfrunt cu oricine. Acum sunt bătrân şi putred de amintiri...

— Dar tu iubeai ceea ce începe, Galilei.

— Şi acum cred că într-un început e multă frumusețe. Dar am ajuns să nu mă mai consider scopul timpului. Ştiu foarte bine că aceste râuri vor curge la fel, sau poate mai frumos, şi după moartea mea; vor veni alte veri care vor coace alte fructe, numai că mâna mea nu va mai fi să le culeagă.

— Le vor culege alții.

— Îi invidiez de pe acum.

— Şi alții te-au invidiat pe tine. E o lege a vieții.

— Înțeleg. Dar aceasta nu reduce cu nimic tristețea mea la gândul că, într-o zi, nu vom mai umbla ca acum. Mă uit la aceste coline aurii, cu o lumină rămasă parcă din tinerețea mea, în zare se văd acoperişuri roşii şi ziduri secetoase de biserică, priveşte... În cele mai multe din aceste locuri am fost, am amintiri, am murit parțial în ele, fără să ştiu... Unii ar vrea să ne convingă de faptul că singura rațiune a acestei lumi ar fi să ne recunoaştem păcatul, dar păcatul meu tocmai acesta e că nu mi-e ruşine să mă simt păcătos. Fără pământ, cerul nu mai prețuieşte nimic. Sunt convins de asta, aşa cum eram încredințat, în somn, că având puțină apă voi avea totul. Era o arşiță cumplită care usca iarba şi o înroşea, făcea ca frunzele arborilor să capete gust de cenuşă, iar animalele să înnebunească de sete. Izvoarele secau în pământ, pământul crăpa, pe cer nu era nici un nor şi nici o speranță de ploaie, aerul dogorea şi, din loc în loc, de prea multă uscăciune, izbucneau incendii care pustiau ceea ce mai rămăsese. Mi-am dat seama după îmbrăcămintea unor oameni care, ceva mai departe de locul unde mă aflam eu, invocau mila zeilor, că erau romani. Înainte de a ajunge la ei, am găsit un ochi de apă rămas prin miracol şi m-am aplecat cu buzele arse să-mi potolesc

setea. Şi atunci m-am îngrozit. Nu arătam ca un om. Eram un dulău şi frică un dulău roşcat şi mi-am adus aminte că romanii sacrificau câte un câine roşcat pentru a alunga demonii secetei. Dintr-o dată, mai mult decât setea m-a chinuit teama că voi fi văzut, hăituit, prins şi sacrificat. Am început să ocolesc aşezările oamenilor, ducându-mă prin bălării uscate sau în pădure. Până când n-am mai putut răbda de sete şi atunci am ieşit să caut apă. Nişte trecători m-au zărit, au fugit după mine, aruncând cu pietre să mă lovească şi să mă doboare, dar, din fericire, exista acolo, în apropiere, un mărăciniş în care m-am ascuns. L-am auzit totuşi pe unul dintre cei care fugiseră după mine zicând celorlalți: "Până la urmă nu scapă dulăul ăsta. Destinul lui e focul. N-ați văzut ce roşcat era?"

— Eşti mai complicat decât credeam, Galilei.

— Eu mă străduiesc să simplific. Uneori, aş vrea să golesc zilele şi orele de orice evenimente, să devin un obiect.

— Sunt, într-adevăr, momente când în vorbele tale simt o renunțare.

— Din păcate, nu prea reuşesc.

— Ți-ai format o morală care justifică tot ce se întâmplă imediat.

— În timp ce Ecleziastul spune că această lume e o vale a plângerii, eu nu-mi doresc decât să rătăcesc prin ea şi găsesc, vara mai ales, destule motive să-i plâng pe cei plecați în paradis.

— Afirmi lucruri periculoase.

— Cu atât mai bine. Totul e să compari.

— Ce anume?

— Îndrăznelile mele şi spaimele mele. Dar tu, tu ai fi în stare să înfrunți rugul?

— Nu ştiu, Galilei. Însă nu ne place să vedem în alții ceea ce vrem să combatem în noi.

XXVIII

— Am vorbit despre Nero şi m-am visat Nero.

— Ai şi ucis, Galilei?

— Le țineam un discurs romanilor, înainte de a da foc Romei. Ei mă ascultau împietriți. "Mă uit cu scârbă la voi ca la nişte şobolani şi mă gândesc cum veți arde peste câteva ceasuri, după ce voi incendia Roma. Nu încercați să scăpați. Am pus străji la marginea cetății şi cine va încerca să iasă va fi jupuit de viu. Vreau să vă văd pe toți ca pe nişte miei puşi la frigare. Meritați asta. Şi în zadar încercați să vă gudurați la picioarele mele. Vă cunosc. N-aveți curajul nici măcar să vă uitați în ochii mei de teamă să nu vă citesc gândurile. Dacă ați fi încercat să mă ucideți, v-aş fi prins şi v-aş fi condamnat la moarte, dar, cel puțin, v-aş fi respectat. Şi, cu o clipă înainte de a vă arunca fiarelor sau chiar în clipa când ați fi fost sfâşiați în arenă şi sângele vostru ar fi udat nisipul, v-aş fi iertat. Aşa, veți muri disprețuiți. Nu meritați decât dispreț. De aceea, după ce Roma va arde până la temelii, voi porunci să fie adunată cenuşa şi aruncată în Tibru, ca un lucru ruşinos. Nici măcar cenuşa nu merită să rămână după voi..." Pe urmă, am decapitat statuile câtorva zei, aşezând pe ele chipul meu, şi am omorât, nişte senatori, din plictiseală, zicând: "Cel mai puternic ucide. Şi, pentru că este cel mai puternic, nu spune: am ucis, ci: am învins."

— Inchiziția gândeşte la fel.

— Dimineața am rămas multă vreme cu ochii în

tavan, întrebându-mă: ce mă aşteaptă în nopţile următoare?

— Poate că ţi-ai pierdut cu totul credinţa în oameni, Galilei.

— În unii oameni, da. Am băut până la fund paharul. Chiar dacă-mi vei spune din nou că am fost prudent cu viaţa mea...

— Ştiai, Galilei, că Ignaţiu de Loyola a râvnit întâi gloria militară? A fost rănit la picior de o schijă de tun. Şi, în loc să fie cavaler castilian, a devenit cavaler al lui Christos. Era unica armată în care se putea înrola chiar şi şchiop.

— Şi ce demonstrează asta?

— Că pentru unii, realmente, pământul nu se învârteşte.

XXIX

— Aseară, umblam prin pădure, era linişte, şi cerul adânc, ars de stele, pe urmă, am aţipit şi am auzit un glas. "Tu trebuia să alegi între rug şi dispreţ. Şi ai ales dispreţul. Ai preferat să fii dispreţuit decât să fii respectat ca martir." "Oamenii, m-am apărat eu, se împart în două categorii: cei care sunt siliţi să aleagă şi cei care îi judecă. Eu fac parte dintre cei dintâi. Dar numai cei care au fost siliţi să aleagă pot preţui cu adevărat viaţa." Un râs ironic mi-a acoperit vorbele. Apoi vântul a început să sufle atât de tare, încât n-am mai auzit nimic

— Nefericirea, Galilei, e provocată şi de faptul că nu folosim un limbaj simplu.

— Mă tem că e greu să folosim un limbaj simplu în legătură cu moartea. Adevărurile simple aparţin vieţii.

Stând aici şi simțind în nari mirosul de iarbă coaptă, mă gândesc ca nu există experiență căreia să nu-i poți supraviețui Niciodată nu poți spune: am încercat totul. Întotdeauna îți mai rămâne ceva de încercat. Pasiunea mea pentru lumină e protestul unui om aproape orb. Totul e foarte simplu. La fel ca dezgustul pe care mi-l provoacă inchizitorii.

— Galilei, pot să te rog să-mi explici ceva?

— Ce anume?

— Ai avea motive să mă crezi un spion al Inchiziției. Sau ai putea să nutreşti alte bănuieli, câtă vreme eu sunt pentru tine un străin. Într-o anumită împrejurare, aproape te-ai ciocnit de mine, dar erai prea tulburat ca să-mi reții figura. Cum de ai încredere să-mi destăinui toate acestea?

— Cauzele ar fi multe. Poate că demonul polemicii nu m-a părăsit nici în situația în care mă aflu. Poate că, după lunga muțenie ce mi-a fost impusă, simt nevoia să vorbesc. Poate că nu sunt, totuşi, atât de înzestrat pentru singurătate. Dar cred că răspunsul cel mai sincer e: sunt egoist. Poate, n-am curajul să-mi pun singur unele întrebări. Prefer să le aud formulate de altul. Aşa, mă voi limpezi mai uşor. Cu toate că nu ştiu la ce-mi mai serveşte asta. Timpul care-mi mai rămâne de trăit s-ar cuveni să-l folosesc doar pentru a scăpa de coşmaruri.

XXX

— Uitasem cine sunt, şi m-am pomenit în fața unei clădiri de care toată lumea se ferea, iar eu nu înțelegeam de ce. Cineva a ieşit de acolo cu un maldăr de lemne pe care mi le-a pus în brațe, spunându-mi să

le duc într-o piață din apropiere. M-am îndreptat într-acolo, mirat că trecătorii se fereau de mine. Şi, când am ajuns, am văzut în mijlocul pieței o statuie la picioarele căreia am depus maldărul de lemne ca pe un buchet de flori. Buzele de piatră au rânjit atunci şi un şarpe care ardea ca o lumânare m-a muşcat. În aceeaşi clipă, mi-am dat seama că statuia înfățişa un inchizitor, tocmai cel care mă silise să abjur. Mi-a fost atât de ruşine, încât m-am furişat pe lângă ziduri până am ieşit afară din cetate. Atunci am auzit paşi în spate. Am bănuit cine era şi, fără să mă întorc, i-am reproşat: "Ai văzut ce se întâmplă dacă te ascult şi uit?" Tăcerea se prelungea şi am crezut că plecase. Gând i-am auzit din nou glasul, era la fel de blând ca de obicei, dar mai răguşit şi mai trist: "Nu eu te-am împins să faci asta, Galilei. Şi nu despre asta ți-am vorbit . Într-o zi, vei înțelege."

— Uneori, am impresia, Galilei, că pentru rine pământul a rămas nemişcat la ziua când te-ai temut pentru viața ta. Ai observat şi tu, cu siguranță, ce cruzime are cerul când e inuman de frumos deasupra mormintelor. Atunci, îți vine să întrebi revoltat. Dacă soarele continuă să strălucească şi iarba să se umple de fiori, de ce mor cei pe care-i iubim?

— S-ar zice că revolta ta nu e abstractă.

— Nu e. Într-un fel, şi ea m-a adus aici.

— Crede-mă, nu ştiu ce să-ți răspund. Doar Dumnezeu cunoaşte această taină. Poate că e şi vina noastră . În vreme ce animalele se mărginesc să trăiască, noi ne pierdem vremea cu eternitatea, deşi suntem singurii care ştim că nimic nu durează.

— Am auzit, totuşi, de oameni care mor foarte simplu. Suspină şi închid ochii.

— Am auzit şi eu. Se spune că sunt înțelepți Se

poate. Eu nu sunt. Moartea mi se pare şi acum un mister respingător. Dar ca să înțelegem mai bine unele lucruri, trebuie, poate, să fim mai întâi vinovați.

XXXI

— Poate, eşti convins că tot ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple.

— Altminteri, nu s-ar fi întâmplat, nu crezi?

— Depinde ai cui urmaşi suntem. Ai lui Cain sau ai lui Abel. Poate, e şi aici un destin, Galilei.

— Din păcate, sunt cam mulți procurori pe lume. Prea mulți. Cum încerci să te explici, ridică piatra. Şi te lovesc înainte de a auzi ce spui. Asta îi face fericiți. Pentru ei e un merit să acuze, să jignească, să-şi arate dezaprobarea. Ştii ce am înțeles în ultimii ani? Că mizantropia nu se poate învăța departe de oameni.

— Nu cumva ai devenit mizantrop?

— Dacă n-am devenit, nu mai am mult. Şi e, exclusiv, meritul meu că mai am îndoieli.

— E grav ce-mi spui.

— Când mă plimb aici, printre chiparoşi, nu-mi trezeşte nici o amărăciune porunca: "Iubeşte pe aproapele tău". Văd numai iarba, pietrele calde, un cer curat, plin de promisiuni şi uit restul. Toate furiile mă părăsesc Melancoliile se calmează.

— Dar amintirile de la Inchiziție, nu.

— Când nu mă mai gândesc la procurori, până şi aceste amintiri ațipesc, toropite de soare. Ca şopârlele. Încât îmi vine să nu mă mai întorc niciodată în societate.

— Îți atrag atenția că asta e o soluție pentru sfinți şi ratați.

— În categoria rataților aş putea aspira să pătrund acum. Am unele argumente.

— Nu te grăbi, Galilei. Ratarea e mai greu de îndurat ca sfințenia.

— Dar n-ar fi timpul să-mi spui, în sfârşit, cine eşti?

XXXII

— Să lăsăm, deocamdată, asta. Mai bine spune-mi dacă a reapărut, în visele tale, Ana.

— Nu tocmai

— Cum adică "nu tocmai"?

— Săpam la rădăcina unui chiparos. Făcusem o groapă mare, fără să ştiu ce caut. Deodată, am simțit ceva tare, metalic. Am dat pământul la o parte şi în fața mea strălucea o lădiță de aur. Nu era încuiată. Am ridicat capacul. Înlăuntru se găsea un manuscris într-o limbă pe care n-o cunoşteam. În timp ce-l răsfoiam şi încercam să mă lămuresc, am auzit glasul Anei, supărat: "Galilei, acest manuscris nu trebuia să vadă lumina soarelui decât într-un loc anume. E *Iliada,* pe care o purta el în lădița de aur." Şi imediat s-a şters totul!...

XXXIII

— Pe urmă te-am întâlnit şi ți-am spus că există oameni a căror glorie a ieşit din suferință, însă aceasta nu justifică suferința.

— Am auzit păreri că adevărata operă a lui Giordano Bruno nu sunt scrierile sale în latină, ci

orgoliul cu care a sfidat Inchiziția.

— Cine spune asta?

— Lumea. Şi tot ea spune că acel rug va influența istoria omenirii mai mult decât o bibliotecă întreagă. De altfel, ca şi moartea lui Socrate.

— Dar de ce trebuia ca ei să moară aşa cum au murit?

— Nimeni nu spune: era necesar să moară, ci: n-au murit zadarnic.

— E o chestiune de vorbe.

— Nu. Căci un rug care a ars inutil nu luminează nimic. Doar pătează. Atâta tot.

— Un rug e monstruos oricum.

— Da, Galilei, însă poate fi şi monstruos şi inutil.

— Nu e oare un curaj şi mai mare să trăieşti şi să suferi decât să arzi pe un rug? Deşi istoria îi reține pe cei care au ars şi îi ignoră pe cei care au înfruntat viața.

— Dacă ar fi să mă iau după ce spui, cei nedreptățiți sunt cei care şi-au îngrijit rănile.

— Tu ştii bine că am dreptate.

— Tocmai că nu sunt convins, Galilei. Moartea lui Socrate ne-a învățat, poate, mai mult decât filosofia lui. Şi aminteşte-ți ce s-a întâmplat imediat după aceea. Cadavrul nu era încă înmormântat când Atena se revolta împotriva celor care provocaseră procesul şi condamnarea. Nimeni n-a mai vrut să dea un lemn celor trei acuzatori ca să-şi aprindă focurile. Meletus a fost lapidat. Anitus exilat. Dovadă că prin moartea lui Socrate adversarii săi n-au obținut decât să grăbească nemurirea operei.

— Dar poate că sunt martiri care, în ultima clipă, ar fi preferat să fie nişte anonimi fericiți.

— Ei şi-au urmat calea lor. Şi nu putem abjura

totul.

— Pentru mine lucrurile sunt mai simple. De o parte Inchiziția, de cealaltă soarele care încălzeşte aceste coline şi pe noi. Vreau să mă bucur mai departe ascultând cum freamătă chiparoşii. E oare o vină atât de mare bucuria mea? Trebuie, neaparat, să mi-o reproşați? Nu se poate, oare, altfel?

— Fireşte că se poate, Galilei. Însă aici e vorba de faptul că Inchiziția trebuie refuzată şi uneori nu există alt mijloc de a o refuza decât plătind prețul cel mai mare. Criton îi spunea, la închisoare, lui Socrate: "Mori pe nedrept". La care, Socrate i-a răspuns: "Dacă n-aş face-o, aş merita-o."

— Eu îl invidiez pe Sisif. Mi-aş dori să fiu condamnat să urc mereu aceste coline.

— Atunci de ce-ți mai pasă ce zic alții despre ce s-a întâmplat?

— Poate, n-ar mai trebui să-mi pese. Am de furcă, de ajuns, cu mine. Un inchizitor m-a invitat politicos să dau foc unui rug. "Ca să ne dovedeşti că ai abjurat din toată inima, Galilei. Nu te teme, pe rug nu e decât un om închipuit din paie, o păpuşă..."

— Când ai visat asta?

— N-are importanță... Mai devreme stăteam sub un măr sălbatic. Mâncam fructele acrişoare, scuturate prin iarbă, şi mă minunam cum tremura aerul din pricina căldurii. Într-un asemenea ceas, nu mai simt nevoia să mi se dovedească nimic.

XXXIV

— Galilei, cine nu crede în necesitatea adevărului sfârşeşte prin a le cere şi altora acelaşi lucru. O lume

incapabilă de martiri e o lume incapabilă să apere adevărul. Aici e problema. Nu dacă tu ai fost sau n-ai fost martir. Ci *dacă erai în stare să fii.* Adică, dacă erai în stare să susții, cu orice preț, adevărul unei idei în care crezi.

— Eu continui să fiu convins că nu există un eşec mai grav decât moartea.

— Ba da. O viață din care lipseşte o credință.

— Pentru Dumnezeu, dar eu cred cu toată ființa mea în faptul că trăiesc! Bătrân, aproape cu un picior în groapă, nu pot să ascult vorbe mari despre eroismul de a muri fără să-mi fie milă de cei care le proferă . Înseamnă că n-au ajuns să afle ce mister minunat e să exişti, să te bucuri că e soare, că e vară. Vreți gloria obținută pe rug? N-aveți decât să jinduiți după ea. Pentru mine, gloria e ca ziua aceasta.

— Care va apune în curând.

— Lumea ar fi plâns, probabil, un Galilei prefăcut în cenuşă . În schimb, unul viu o irită. De ce dacă a fost atât de aproape de rug nu s-a urcat pe el? De ce se bucură şi cutreieră colinele când i s-a oferit şansa să fie martir? De ce a crezut că e mai important pentru el să nu fie victimă când pentru asta făcuse totul şi doar în ultima clipă s-a răzgândit şi a preferat să trăiască? Nu mai lipsea decât să-şi scoată din minte tot ce l-ar fi putut împinge să regrete că moare. Puțină indiferență şi ar fi ajuns în mijlocul flăcărilor care l-ar fi făcut nemuritor. De ce trebuia tocmai atunci să dea înapoi? Avea gloria la îndemână şi a risipit-o în schimbul unor ani, câți mai are de trăit. Obişnuit cu mirosurile ierbii în floare, s-a speriat, fireşte, de mirosul de carne arsă. Dar, datorită acestui fapt, lumea a pierdut un sfânt…

—… şi a câştigat un om, vrei să spui.

— Argumentul care mi-a lipsit era, deci, cenuşa. Atunci, nimeni nu mai avea ce să-mi reproşeze.

— Oare ai fi putut să-i spui cuiva, care s-a decis să plătească orice preț pentru ideile sale, că face o prostie?

— Nu.

— I-ai putea demonstra că moartea lui nu va schimba nimic?

— Nu. Sunt lucruri pe care fiecare le decide singur. Eu nu țin să judec pe nimeni.

— Nici să fii judecat.

— Judecătorii mei actuali se aşteptau, nu-i aşa?, să nu-mi pese de amenințări După aceea m-ar fi putut da ca exemplu. Dar eu nu m-am gândit, mai recunosc o dată, decât la viața mea. Atât. Toate celelalte nu mai contau. Mă interesa viața mea. E grav? De neiertat? Sunt dezamăgiți că trăiesc?

— Sunt dezamăgiți că ai putut jura pe Biblie ceva ce nu crezi. Ai zis: "În al şaptezecelea an al vieții mele, abjur, blestem şi detest eroarea şi erezia mişcării pământului".

— Exact.

— Şi ai făcut-o în genunchi.

— Aşa mi-au impus.

— Şi ai consimțit.

— Nu mă puteam împotrivi. Mi-am dat seama că se umpluse paharul. Dar cum să înțelegeți asta voi care n-ați riscat nimic? Nu-mi iertați mie că mi-a fost frică. Trebuia, neapărat, să mă comport eroic pentru a fi vrednic de compasiunea voastră. Recunoaşte că aşa e. De ce taci? Mulțumesc, n-am nevoie de compasiunea nimănui. Viața mea e viața mea. Şi n-am pus pe nimeni în pericol refuzând să mor.

— Te-ai înfuriat, linişteşte-te.

— Mi-e silă, află, de cei care cer lumii să producă martiri pentru ca ei să-şi poată satisface, prin alții, nevoia de eroism.

— În cazul meu, nu e vorba de asta. Te vei convinge.

— Dar sunt destui care asta vor. Spune, e vina mea că există Inchiziție pe lume?

— Nu.

— Atunci, scutiți-mă de mila voastră disprețuitoare.

XXXV

— Poate, ar trebui să renunț, Galilei, să-ți spun mai departe ce cred. Încep să te irit, îmi dau seama. Şi n-aş vrea să mă aşezi printre "procurorii", cum îi numeşti tu, care-ți amărăsc bătrânețea. Oricât de mult te-ar mira că un necunoscut îți spune o vorbă atât de ciudată, mă leagă de tine ceva care, în acelaşi timp, mă desparte. Şi eu gândesc cu inima, Galilei, chiar dacă, prin intransigența mea, ți-am lăsat, poate, impresia că am o gândire uscată, care nu vede că, în afară de adevăr, viața mai are şi alte puncte de sprijin. Numai că inima mea s-a înăsprit într-o împrejurare după care nu mă mai pot consola, ca tine, uitându-mă cum se luminează silueta funerară a chiparoşilor. Poate că, în orice destin, hotărâtor e echilibrul dintre iubire şi disperare, ca să folosesc şi eu cuvintele tale. La tine, mi-am dat seama, iubirea s-a revoltat împotriva disperării şi, deocamdată, dacă lăsăm deoparte nopțile tale, reuşeşte să-ți dea o oarecare mângâiere. La mine, lucrurile stau pe dos, Galilei. Nu mai pot iubi aproape nimic. Echilibrul meu s-a stricat şi m-a lăsat pustiu, descoperit, în situația de a suporta

ce mi-a rămas, adică disperarea, sau de a înnebuni. Nu ştiu dacă un om poate rezista multă vreme fără consolări şi, poate, asta am venit să-mi lămuresc, discutând cu tine. Încerc să mă dumiresc, ascultându-te, ce mai poate aştepta cineva după ce a pierdut lucrul cel mai important...

— Ce crezi că am pierdut eu? Prețuirea oamenilor care m-ar fi vrut erou?

— Nu, nu asta. Vezi, Galilei, tu nu eşti oricine. Numele tău e cunoscut şi în alte țări. Dumnezeu te-a înzestrat cu daruri pe care le-a refuzat altora. Oamenii au aşteptat, de aceea, de la tine mai mult decât au cerut de la ei. Trebuie să înțelegi asta. Voiau să faci tu ceea ce nu îndrăznesc ei. Şi nu-ți ascund că eu însumi sunt în aceeaşi situație. N-am cutezat niciodată să mă ridic împotriva Inchiziției. Dimpotrivă, într-un fel, am slujit-o.

— Cum?

— N-are importanță. I-am detestat pe inchizitori în tăcere, fără să o arăt. M-am mărginit să cârtesc în şoaptă şi unele lucruri n-am îndrăznit să le spun nimănui. Le-am ferecat în mine cu spaima de a nu mă da de gol. Dacă m-ar fi bănuit, m-ar fi strivit ca pe o râmă. Nici măcar un proces nu s-ar fi obosit să organizeze. Ce eram eu? Un nimeni. Nu reprezentam un pericol ca tine. Şi tocmai pentru că sufletul meu era închircit de frică, te-am admirat de-a lungul polemicii tale cu iezuiții. M-au încântat inteligența şi verbul tău muşcător. Mă simțeam, cumva, răzbunat, prin orgoliul tău, pentru toate umilințele pe care le-am îndurat fără să zic nimic Ce orgoliu frumos aveai atunci, Galilei! Erai viclean ca o vulpe şi agil ca un tigru. Ştiai să faci o plecăciune în aşa fel încât toată lumea să priceapă că-ți băteai joc de ei şi că sub

vorbele tale smerite se ascundea un hohot de râs. Polemica ta cu iezuiții a fost un spectacol extraordinar de inteligență şi de vanitate. I-ai silit să-şi muşte buzele, încercând să-ți facă fată. Probabil, au fost mulți, atunci, care au simțit ce am simțit şi eu: o uriaşă recunoştință că există oameni ca tine care dovedeau că Inchiziția nu e, de fapt, atotputernică, unele adevăruri putând fi spuse, măcar, în şoaptă. Şi, dintr-o dată, peste recunoştința noastră s-a prăbuşit abjurarea ta, ca un val de frig, care a înghețat toate speranțele. Inchiziția îşi demonstra, cu o obrăznicie solemnă, puterea. Din această descurajare s-au născut reproşurile care ți se fac, Galilei.

— Vrei să spui că viața mea nu-mi mai aparținea?

— Vreau să spun că aşteptările noastre te-au înălțat deasupra destinului tău. Am săvârşit un exces, fără îndoială. Dar acest exces ne-a ajutat să respirăm mai uşor aerul otrăvit de dogme şi de frică. Te-am aşezat pe un soclu, Galilei.

— Fără să fiu întrebat dacă țin să devin statuie.

— Ai dreptate. Eu îți explic, însă, ce s-a întâmplat. În clipa în care tu ai coborât de pe soclu pentru a îngenunchia în fața inchizitorilor ne-am simțit, cu toții, trădați.

— Am devenit detestabil.

— Ai devenit ca noi, Galilei. Temător, grijuliu cu viața ta, gata să spui ce ți se cere să spui. Chipul tău nu ne mai putea fi atrăgător, deoarece ne arăta tot ceea ce, în sinea noastră, detestăm în noi sau ne face să ne simțim ruşinați.

— E trist ce-mi spui.

— Dar nu trebuie să observi doar egoismul din aceste sentimente. Oamenii au nevoie de modele, doresc să obțină, măcar, prin alții ceea ce nu sunt în

stare să obțină singuri. De aceea au trecut de la admirație la imputări. I-ai făcut să se simtă mai singuri, i-ai descurajat, arătându-le că le lipseşte nu doar curajul, le lipsesc şi modelele în care să poată crede. Când îți reproşează că ai abjurat, n-o fac cu gândul că ei ar fi refuzat să abjure. Altul e substratul acestor reproşuri. E amărăciunea că, de la Giordano Bruno, nu s-a mai găsit nimeni care să aibă îndrăzneala de a nu abjura. Ştii prea bine, Galilei, vehemența vine, de multe ori, dintr-o iubire contrariată. Ajungi să nu-i mai dai "bună ziua" cuiva pe care l-ai admirat şi te-a dezamăgit. Trebuie să nu uiți că ai fost altfel decât noi şi că de aici pleacă toate. Nu poți fi măsurat cu măsura comună.

— V-ați aşteptat să dau mai mult decât sunt în stare să dau. Şi ați uitat esențialul. Că viața e ultimul lucru pe care-l dai.

— De fapt, regretul celor care nu-ți iartă abjurarea e că te-ai dovedit prea asemănător cu noi. Nu suntem nişte eroi care n-au avut ocazia să-şi demonstreze eroismul. Suntem nişte biete ființe înfricoşate. Ne temem pentru viața noastră atât de tare încât n-am fi riscat să ajungem, ca tine, să simțim dogoarea rugului. Ne-am fi dat înapoi mult înainte. Dar, undeva în sinea noastră, am crezut tot timpul că există oameni puternici, şi azi, care au un spirit de sacrificiu mai mare decât al nostru şi un orgoliu care să nu se teamă de nimic. Inchiziția ne-a umilit prea mult prin frica pe care a generat-o. Aproape instinctiv, am avut nevoie să-i opunem un orgoliu sfidător, care să ne răzbune şi să-i dea peste nas. Mult timp, tu ai jucat acest rol.

— De unealtă a voastră.

— De unealtă a disperărilor noastre, dacă vrei. Nu-

ți imaginezi cum erau comentate polemicile tale cu iezuiții. Cu câtă satisfacție, cu câtă speranță. Te-am admirat şi cum te-ai servit de Papa.

— S-a abținut să-mi sară în ajutor.

— Adevărul e că nici tu n-ai fost întrutotul corect cu el. L-ai jignit când i-ai pus cuvintele în gura unui personaj caraghios. Dar nimeni, dintre noi, nu te-a învinuit pentru asta. Dimpotrivă, ne-am amuzat văzând cum te joci cu focul. Ne-am simțit ocrotiți de inteligența ta. Şi cu atât mai greu ne-a fost să te vedem, apoi, smerit, blestemându-ți ereziile. Ne-am simțit nu numai dezamăgiți, ci şi mai vulnerabili, mai expuşi pericolelor. După abjurarea ta, suntem mai dezarmați, Galilei. Asta nu ți se iartă. Că prin slăbiciunea ta, ne-ai arătat slăbiciunile noastre. În fapt, oamenii îți aduc un omagiu recunoscând că, fără tine, sunt mult mai slabi. Până când tu ai abjurat, am trăit cu convingerea că adevărul poate fi pus deasupra spaimelor noastre mici şi meschine. Tu ne-ai luat această frumoasă amăgire.

— Vina mea, prin urmare, e că nu m-am sacrificat ca să întrețin o minciună. Chiar nu interesează pe nimeni ca aveam şaptezeci de ani când am abjurat?

— Ce importanța are vârsta în cele întâmplate?

— Uriaşă. La şaptezeci de ani e foarte greu să mai fii trufaş. Nu-ți mai arde să sfidezi nimic, după ce înțelegi că unica sfidare pe care ai dori-o nu ți-o mai poți îngădui. Când vei ajunge la vârsta mea, vei pricepe că e mult mai uşor să fii erou la douăzeci de ani. Atunci, moartea poate fi privită cu impertinență. La şaptezeci de ani, aşa ceva nu mai e posibil. Devii mai modest şi în privința adevărului. Marile adevăruri, ca acela că pământul se învârteşte, trec pe planul al doilea. Te preocupă micile adevăruri. Că te dor oasele,

că-ți tremură uşor mâna, că, uneori, ți se încețoşează privirea. Devii recunoscător pentru fiecare zi care îți mai e permisă. Numai la bătrânețe afli că o mare iubire e mai aproape de suferință decât de fericire.

— Eu am aflat asta fără să fiu bătrân, Galilei. La mine totul se trage dintr-o dragoste care a sfârşit rău.

— E vorba de o femeie?

— Da. insă nu vreau să discutăm despre mine. Eu nu contez.

— Nici eu nu mai contez. Am devenit o amintire. Oamenii mai au nevoie de mine doar pentru a mă judeca. Dincolo de acest proces nu-i interesez. Vor spune mereu, ca tine, că fiecare are adevărul său în legătură cu care poate fi întrebat într-o zi. Iar eu nu le-aş putea răspunde decât ceea ce îți zic ție. Nu cred că trebuia să confirm, prin moartea mea, că Inchiziția e odioasă. O victimă mai puțin n-o face mai acceptabilă. Ea rămâne ce este chiar dacă eu mai privesc încă soarele şi cerul.

— Recunoaşte, cel puțin, că abjurarea ta putea stârni confuzie.

— Până şi Dumnezeu era de aceeaşi parte cu ei. Îl invocau continuu. Pe rug aş fi fost singur. Să mă simt vinovat şi pentru asta? Acolo, se vorbea despre rug nu în general, teoretic, ci cu privire la mine.

— Constat, Galilei, că sinceritatea poate înainta, uneori, pe drumuri paralele care nu se întâlnesc nicăieri.

— Fiindcă nu există un singur adevăr. Fiecare are adevărul său.

— Tu vorbeşti mereu despre chiparoşi, despre vară, despre lumină. Acesta e adevărul tău. Dar şi cei care te judecă au adevărul lor. Le e greu să consimtă că nimic nu poate limita Inchiziția.

— Nu vrei să-mi spui şi adevărul tău, dacă ai unul?

— Cumva, ți l-am sugerat.

— Uneori, am sentimentul că mă găsesc între două Inchiziții. Una care mi-a cerut să abjur, alta care-mi cere socoteală de ce am abjurat. Şi, crede-mă, am obosit să mă izbesc peste tot de tribunale.

— De aceea fugi de lume.

— Inchiziția n-ar privi cu ochi buni nici faptul că discut cu tine. Dacă ar şti, mi-ar interzice să mai ies din casă. M-ar sili să recit, supravegheat, cei şapte psalmi şi atât.

— Dar nu e un semn rău, pentru noi toți, că te simți mai bine printre chiparoşi decât printre oameni?

— De când am ieşit pe poarta Inchiziției, nu fac decât să explic că n-am dorit să mor. Cei nemulțumiți că trăiesc sunt aproape la fel de neînduplecați ca inchizitorii care m-au amenințat cu moartea. Nu-i uşor să înduri asta.

— Nu mă pot stăpâni să-ți spun că te afli, încă, între clipa în care pădurarul s-a trezit îngrozit, cu viperele dormind lângă el şi cea în care viperele vor coborî din pat, atrase de mirosul laptelui cald. În acest interval, te temi să accepți adevărul

— Nu crezi că, la vârsta mea, am dreptul, în sfârşit, la un adevăr care să fie numai al meu? Se pare că nu mai sunt la înălțimea exigențelor celorlalți. Vreau să încerc să mă împac, măcar, cu mine. Şi nu-mi cereți să fiu inuman. Adică, să nu-mi pese că mai am puțin de trăit.

— Mă tem că tu nu cunoşti, de fapt, consolarea, Galilei. În zadar vrei să pari că reuşeşti să-ți explici totul.

XXXVI

— Ascultându-te, am acelaşi sentiment de neputință pe care l-am încercat când am vrut să le explic inchizitorilor ce înțeleg prin evlavie. Unul dintre ei s-a răstit, încruntându-se, cum am deschis gura; "Unde s-a mai pomenit să i te adresezi lui Dumnezeu cu aceleaşi cuvinte pe care le spui unei iubite?" Mi-am dat seama că era nu numai inutil, ci şi primejdios să mai adaug ceva... Într-un fel, şi reproşurile voastre îmi dau aceeaşi stare. Eu nu mai izbutesc să evit cuvântul "probabil" care îmi vine din ce în ce mai des pe buze, deoarece sunt tot mai puține lucrurile de care sunt sigur. În schimb, voi n-aveți îndoieli. Ați decis: "Galilei nu trebuia să se teamă dacă vroia să-l respectăm". Te miră că reproşurile mi se par o formă de zgomot şi că mă retrag aici, în dorința de a nu mai auzi decât vântul? N-o fac din vanitate rănită, te rog să mă crezi. Poate, chiar nu mai am vanități. O fac dintr-o mare nevoie de linişte.

— Nu te îngrijorează această nevoie, Galilei?

— La început, m-a îngrijorat Nu eram obişnuit să rămân singur. Dar când am auzit cam ce se sporovăieşte pe seama mea, m-a cuprins o revoltă surdă. Am înțeles că nu mai interesa pe nimeni, de fapt, ce gândeam eu. Nu mai eram decât un "caz". Şi acela, închis, cu crucea pusă."Galilei? A, da, cel care a abjurat..." Am reacționat, atunci, cu un amestec de nedumerire şi furie, socotind compasiunea o lipsă de modestie din partea celor care mă căinau. Mi-am zis: "Aş vrea să-i văd duşi la Inchiziție, un singur ceas. După aceea nu m-ar mai învinui pe mine că am ratat minunatul prilej pe care l-am avut, de a lăsa în urma mea o cenuşă venerabilă"... Cu timpul, mi-am biruit

iritarea şi, la sfârşitul penitenței, când mi s-a dat voie să. ies din casă, am încercat să mă explic. Din nefericire, fără nici un succes. Cei cu care vorbeam mă ascultau binevoitori, uitându-se cu coada ochiului să vadă dacă nu eram supravegheați, fără să se obosească, însă, o singură clipă, să se pună în pielea mea. Asta m-a descurajat foarte tare. Mi-a dat o lovitură chiar mai urâtă decât cea primită la Inchiziție, deoarece nu mă aşteptasem la ea. În fața inchizitorilor, era firesc să mă simt singur. Flacăra lumânărilor sfârâia ca pielea arsă şi toți, cu mantiile lor de purpură, cu jilțurile lor înalte, trufaşe, pluteau, parcă, în singurătatea acelei încăperi ca într-un acvariu. Mă străduiam să nu se observe pe fața mea nici teama, nici ruşinea, iar în clipa când am îngenunchiat, în capul meu s-a făcut gol. Dar la ce a urmat nu m-am aşteptat. Dacă ai înțelege asta, ai înțelege de ce nu-mi vine să mai plec de aici. Când te vei întoarce la treburile tale, nu-mi va mai cere nimeni explicații

— Asta vrei?

— Da, să fiu lăsat în pace. După ce am descoperit că tot ce iubesc mă face disperat, ce rost are să mă tulbur şi cu gândul că, în loc să fiu înțeles, sunt scuzat, în cel mai bun caz? Nimeni nu vrea să priceapă că am devenit atât de vulnerabil încât nu mai am tăria să mă lupt pentru principii. Mi-ar fi de ajuns nişte cuvinte mai puțin uzate pentru ceea ce inima mea simte foarte limpede, dar, se pare, nu le găsesc. Mai bine să-ți povestesc alt vis.

XXXVII

— S-a apropiat fără o vorbă printre chiparoşi, avea

părul plin de soare şi brațele încărcate de iarbă. Eu nu îndrăzneam să mai fac nici un pas şi să zic ceva. Când s-a oprit lângă mine, mi-a spus cu tonul cel mai firesc, ca şi cum ne-am fi despărțit cu o seară înainte: "Ai văzut cum s-au încărcat măslinii de rod?" În jurul nostru, pe pietrele calde, şopârlele dormeau la soare. "Visele lor — mi-a zis ea — sunt inundate de lumină, nu seamănă cu ale tale". Am simțit nevoia să fiu duios. "Mi-ai lipsit." A întins spre mine o mână albă şi moale, iar eu eram atât de emoționat, încât, fără să-mi dau seama că aş putea strica totul, am întrebat-o: "Pe unde ai rătăcit, de când nu te-am văzut?" Nu mi-a răspuns nimic, dar chiar din tăcerea ei am înțeles că-mi ascundea ceva... Apoi a început să-mi istorisească o întâmplare veche. Cum i-a prezis lui Alexandru oracolul că va muri. Regele a scos atunci din lădița sa de aur *Iliada,* a cerut c liră şi a poruncit să fie adus cineva care să-i învețe să cânte. Cei din preajmă l-au întrebat: la ce-i servea să învețe să cânte la liră înainte de a muri? Alexandru a zis: să cânt la liră înainte de a muri... În zadar am susținut că aceste vorbe i-au aparținut, de fapt, lui Socrate. Ana nici nu voia să audă."L-am văzut cu ochii mei cum mângâia coardele lirei şi, în timp ce el cânta, soarele a intrat în nori şi marea s-a înroşit..." Ultimele ei cuvinte m-au aruncat într-un alt vis. Stăteam pe o stâncă arsă de soare, într-o insulă necunoscută, izolată de lume, undeva în mijlocul mării. La picioarele mele băteau valurile, iar prin apa sângerie şi leneşă foiau rechinii. Dacă nu izbuteam să-mi imaginez paradisul, urma să fiu izgonit din insulă şi dat pradă rechinilor. La început, toată povestea cu paradisul mi s-a părut un lucru copilăresc de simplu. N-aveam decât să-mi închipui pomi cu crengile aplecate sub greutatea fructelor,

iarbă moale şi tandră, izvoare în care lumina se contopeşte cu umbra, în sfârşit, chiar şi lui Dumnezeu puteam să-i găsesc un chip convenabil. Dar cum să fie fericiţi nişte oameni care nu-şi aminteau şi nu sperau nimic? Oricât mă chinuiam, nu găseam nici un răspuns la această întrebare. Cineva mi-a şuierat atunci la ureche: "Acum ştii că eşti vinovat, nu-i aşa, Galilei?"... Şi, din nou, am întâlnit-o pe Ana. Era în acelaşi loc unde o lăsasem, numai că soarele asfinţise. I-am zis, aproape brutal: "N-ai înţeles că eu mă refer la rug cum te referi tu la Alexandru?" Mâinile i-au tremurat uşor, scânteind albe. Şi, fără să mai spună o vorbă, a dispărut când tocmai voiam să-i cer iertare.

XXXVIII

— Uneori, mi se întâmplă, închizând ochii, să cred că timpul se naşte din comparaţii. Vântul foşneşte prin chiparoşi, undeva cade un fruct, se aude un strigăt, un tunet care anunţă ploaia, după aceea un ţipăt de pasăre... zgomote pe care le-am auzit de nenumărate ori, asemănătoare şi totuşi diferite. Căci acum le aud altfel. Ţi-l poţi imagina pe Oedip tânăr, bântuit de melancolii? Tânăr, trebuie să fie rege... Când eram copil, am stat la pândă, cu alţi copii, urmărind cum fura un urs tânăr pui de mistreţ. În clipa când auzea grohăitul scroafei, se căţăra pe trunchiul unui copac înclinat, din apropiere, prinzându-se cu ghearele de bureţii crescuţi din scoarţă. Cineva a avut ideea, într-o zi, să taie bureţii, pe trei sferturi dedesubt. După aceea, ne-am aşezat iar la pândă, aşteptând să-şi reia ursul jocul. Isprava noastră a sfârşit în ceva bestial. Bureţii s-au rupt sub labele

ursului, acesta s-a prăbuşit şi scroafa şi-a înfipt colţii în burta lui, umplând iarba de sânge. Dar abia acum mă îngrozeşte scena. De altfel, uitasem de ea.

— Poate, compasiunea se învaţă.

— Nu sunt deloc sigur. Am trecut odată printr-o localitate unde doctorul fusese găsit spânzurat de un copac, în pădure. Era însurat cu o femeie pe care o ura. Căsătorie din interes, mi s-a spus. Când se îmbăta, îi tremurau mâinile, cădea în nesimţire şi urina pe el. Asemenea oameni nu se sinucid, pretind unii. Ce-l împinsese totuşi pe acel doctor să se spânzure? Poate îl uzaseră alcoolul şi ura. Poate, altceva făcuse să se rupă o coardă în sufletul lui. Niciodată nu mi s-a părut mai tulbure misterul morţii. M-a izbit, însă, că nimeni nu-l compătimea pe sinucigaş. Îl învinovăţeau că n-a procedat ca un bun creştin, spânzurându-se, şi n-au îngăduit să fie înmormântat în cimitir. Nu-şi puneau problema că, poate, omul acela nu mai suportase ceva şi nu găsise altă soluţie.

— Pentru a trăi bine, îţi trebuie un motiv sau o frânghie, zicea Diogene Cinicul. Tu ce părere ai?

— Altădată, n-aş fi şovăit să spun: trebuie să păstrezi "motivul" şi să arunci "frânghia". Acum, sunt mai aproape de o vorbă a lui Seneca: "Socot laş pe acela care moare pentru a nu suferi şi prost pe acela care trăieşte pentru a suferi". Am trecut, chiar, printr-un moment de criză. Tocmai îmi isprăvisem penitenţa şi ieşisem să mă plimb. Eram ameţit de lumina de pe străzi. Jinduisem după ea îndelung, uitându-mă la amiază, din spatele draperiilor, la ciotul unui pin uscat pe care-l năpădeau urzicile. Văzând că trecătorii se fereau de mine, am avut o presimţire rea. Se uitau în altă parte când treceam pe lângă ei. Am răsuflat

uşurat, de aceea, în clipa în care am zărit un fost discipol. M-am îndreptat, bucuros, spre el, să-l îmbrățişez. Numai că, spre uluirea mea, el s-a grăbit să traverseze strada. Am tras o înjurătură şi m-am întors acasă scârbit. Mi se îmbulzeau prin cap numai gânduri care-mi sfârtecau creierul. Făcusem penitență, recitând, conştiincios, cei şapte psalmi obligatorii, sub ochii reci ai unei supraveghetoare, dar să fac penitență şi după aceea, pentru că oamenii erau laşi, mi se părea prea mult. În acele momente de furie, eram în stare de un gest care să cadă ca o palmă peste obrajii contemporanilor mei. Pe urmă, am preferat să mă încarc cu otravă şi să trec prin tristeți crâncene, când îmi venea să le cer iertare iezuiților de care-mi bătusem joc.

— Îi condamni pe cei care se sinucid?

— Nu. Nu-i condamn şi nu-i aprob. Pur şi simplu, nu-i înțeleg. Tot ce pot să spun e că, probabil, şi instinctul vital se uzează. Dar, dacă vrei să studiezi problema sinuciderii, nu eu sunt cel mai nimerit profesor. Eu am avut posibilitatea s-o fac, într-un mod eroic, refuzând să abjur. Şi nu m-am folosit de ea.

— Totuşi, această fugă de lume seamănă cu o sinucidere.

— Oamenii nu mai au ce să-mi ofere. Dar gândul morții a rămas un fel de zid rece, de care nu pot să mă apropii fără să mă dau înapoi speriat.

XXXIX

— Galilei, dacă ți-aş spune că ai procedat ca un înțelept, m-ai crede?

— Nu. Şi nici nu te sfătuiesc s-o faci. Dimpotrivă,

azi vreau să aflu tot ce se zice rău despre mine. Am dormit bine, n-am avut nici un coşmar, sunt uşor şi limpede. Nu m-am simţit demult atât de liniştit. Parcă sunt ca după o furtună. Mă crezi?

— Nu.

— Şi totuşi, e adevărat. Spune-mi, cuvântul "laşitate" s-a rostit?

— Bineînţeles.

— Mă aşteptam.

— Nu e cazul să te întuneci, Galilei.

— Dar cine ţi-a spus că mă întunec? Sunt mai departe liniştit. Te ascult.

— Eu am trăit laşitatea în forme mai rele decât tine.

— Chiar aşa?

— Chiar aşa.

— Un tribunal al Inchiziţiei nu se compară cu nimic. Dacă n-ai fost acolo, nu ştii ce e dezgustul.

— Ba ştiu.

— Tăcerea grea, ca o draperie îmbibată de umezeală şi tu care trebuie să dai un răspuns. Ce vei zice? "Eu, Galileo Galilei, în al şaptezecelea an al vieţii mele..." Până aici e uşor. Dar greul abia urmează. Primele vorbe pe care le vei rosti îţi pot fi fatale... O asemenea experienţă nu poate fi imaginată. Toţi cei care mă învinuiesc de "laşitate" vorbesc în necunoştinţă de cauză, crede-mă.

— În privinţa asta te cred. Ştiu că nu exagerezi.

— De unde ştii?

— Ştiu, Galilei... De la Julia.

— Cine e Julia?

— O femeie pe care am iubit-o mult... Mi-a frecat braţul stâng cu suc din frunze de rozmarin şi a zis, cu glas grav, pe latineşte: *bestarberte corrumpit viscera ejus mulieris.* "Ce-i asta?" am întrebat-o. Julia a

izbucnit în râs."Acum nu mai ai scăpare. Te-am vrăjit. O să plângi din cauza mea." Şi a avut dreptate... O femeie ca Julia nu se sinucide dintr-un fleac.

— Poate că ar trebui să te ascult eu azi...

— Nu, Galilei. Sunt lucruri despre care n-aş vrea să vorbesc.

— În schimb, îmi scormoneşti mie sufletul.

— Ai vrut să afli ce zice lumea despre tine. Ai simțit nevoia să te justifici. Şi, din câte îmi dau seama, n-ai terminat. Încă nu mi-ai spus că i-ai păcălit, de fapt, pe inchizitori. Că ai abjurat prefăcându-te, ca să scapi, fără să crezi o iotă din retractarea ta, cu toate că ai rostit-o cu mâinile lipite de Evanghelii.

— Părerile mele erau bine cunoscute. Nu era nici un risc să-şi închipuie cineva că mă îndoiam cu adevărat de ceea ce susținusem până atunci. O abjurare formală era soluția cea mai inteligentă în situația în care mă aflam. Sfântul Oficiu apucase să decidă că teoriile mele erau erezii şi să anunțe public asta printr-un edict. Nu mai putea da înapoi fără să se compromită.

— Singura ieşire era să te compromită pe tine.

— Acceptând ceva impus, sub amenințare, se vedea şi mai bine că ideile mele erau foarte periculoase pentru Inchiziție. Ei recunoşteau, indirect, că se temeau de ce gândeam eu. Şi nu avea rost să mă încăpățânez. I-am lăsat să creadă că polemica s-a încheiat în favoarea lor. Dar devenea, astfel, extrem de limpede că nu mai dispuneau de nici un argument. Tot ce mai puteau face era să mă amenințe cu rugul. Confruntarea intra pe alt teren. Eram singur contra unui tăvălug, care striveşte orice împotrivire.

— Şi ai fost convins că era înțelept să fii prudent.

— În Euripide am citit ceva asemănător.

— Eu aş putea să-ți reproduc ceva din Machiavelli: "Prudenții ştiu totdeauna să-şi facă un merit din actele la care viața i-a constrâns".

— Eu nu mă laud.

— Eşti prea inteligent ca să mergi atât de departe, Galilei. Şi, o dată mai mult, nu despre faptul că ți-ai salvat viața abjurând de formă, cum zici tu, e vorba. Eu aş fi făcut acelaşi lucru.

— Atunci, de ce mai discutăm? Fiindcă aici e cheia problemei Cine pretinde că nu trebuia să abjur îmi reproşează, implicit, că sunt viu, că trăiesc. Nu se putea să nu retractez şi să rămân în viață. Trebuia să aleg. La drept vorbind, pălăvrăgeala pe seama "laşităţii" mele e o nesfârşită ipocrizie. Nimeni n-are bunul simț să declare, răspicat, că era mai înțelept să mor. Toți se reped să spună doar că era mai frumos din partea mea să nu abjur. De parcă era posibil să zic "nu" şi să plec Nu crezi că, dacă prin curaj se înțelege puterea de a dispreţui viaţa, curajul e ceva contra naturii? Şi-mi poate explica, oare, cineva de ce e nedemn să speri, să fii să trăieşti? Ți-am mai spus, eroismul meu, dacă am unul, e să mă uit la acest cer albastru fără să sufăr prea mult că mâine, poimâine, n-o să-l mai văd. Când urc din vale, unde aerul e umed şi rece, aici pe coline, mă toropeşte plăcut căldura. Şi nu mă satur să umblu prin iarba îngălbenită de soare. Trebuie să mă ruşinez de asta? Nu mi se pare că-mi poate spune cineva de la obraz aşa ceva. Iar dacă ar face-o, aş avea şi eu dreptul la dispreț. De ce, în timp ce pe seama mea se clevetesc vrute şi nevrute, nimeni nu mai pomeneşte numele inchizitorilor care m-au silit să abjur? Nimeni nu-i arată cu degetul pe cei care erau pregătiți, în caz că nu abjuram, să ducă lemne în piață, să aprindă rugul, să

cânte, ca să-mi acopere urletele. Nici pe cei care aşteptau în pivniţele Inchiziţiei cu instrumentele de tortură la îndemână. Sediul Inchiziţiei e plin de inocenţi! Ei îşi făceau doar datoria, nu-i aşa? Asta era meseria lor. Îşi câştigau o pâine, aveau o treabă de îndeplinit, executau nişte ordine. Doar eu eram de vină că-i obligam să mă târască pe coridoare şi, eventual, să măture cenuşa din piaţă. Cine mă pusese să susţin un adevăr care nu convenea Inchiziţiei? Dacă-mi îngăduisem una ca asta, nu era normal să suport consecinţele? Şi, pe urmă, nu erau inocenţi cei care ar fi venit să asiste la spectacol, dacă aş fi fost ars pe rug? S-ar fi înghesuit, unii din curiozitate, alţii din plăcere şi, poate, unii din milă, să vadă cum sfârşeşte un nefericit de eretic. După care s-ar fi dus acasă, pentru a le povesti celor care nu fuseseră în piaţă cum a fost. Cu toţii grăbindu-se să considere că mersesem prea departe, îmi susţinusem prea zgomotos ideile, provocând Inchiziţia să nu poată ignora erezia, pentru ca, astfel, să nu fie nevoiţi să se ruşineze de cuminţenia lor. Mă purtasem prea sfidător. Drept care, cu părere de rău, se vedeau obligaţi să admită că găsisem, în definitiv, ceea ce căutasem cu tot dinadinsul... Toţi sunt inocenţi, fireşte! Unicul vinovat sunt eu. Orice vierme se poate arăta demn şi curajos, acum, hulindu-mă şi compătimindu-mă, zicând: Bietul Galilei s-a temut...

— Ziceai că eşti liniştit azi, cu sufletul spălat de înverşunări.

— Sunt liniştit. Dar nu ţi se pare că o societate care trăieşte aşa nu are dreptul să ceară nimănui să moară? De fapt, râul cel mai mare pe care mi i-a pricinuit Inchiziţia nu e nici frica pe care am trăit-o acolo, nici umilinţa la care m-a supus. Răul cel mai

mare a venit după aceea... Inchiziția mi-a smuls un văl de pe ochi. M-a făcut să văd câtă mizerie sufletească există.

— Lumea te judecă superficial, Galilei. Şi trebuie să recunosc că, o vreme, şi eu am simplificat.

— După părerea unora am scăpat cam uşor... cu toate că am dat un prost exemplu... Adică, nu am dreptul să iubesc pentru mine şi să fiu disperat pentru mine? În tot ce fac trebuie să mă preocupe ce vor zice alții, ce impresie le produc?

— Nu, Galilei. Aş vrea, totuşi, să-ți atrag atenția că, măcar în sinea noastră, trebuie să punem între Inchiziție şi noi un adevăr limpede.

— Şi care ar fi acest adevăr?

— Tot ce spui în legătură cu viața e corect. Numai că, din acest fapt, perfect normal, că omul ține la viața lui, Inchiziția trage o concluzie abjectă. Ea a înțeles că nu trebuie decât să amenințe cu moartea ca să-şi impună dogmele. Astfel, orice abjurare devine, fără voia celui care a abjurat, o invitație la practicarea terorii ca metodă de convingere. Abjurarea ta, Galilei, a fost una din cele mai mari izbânzi ale Inchiziției.

— Dar asta nu e vina celor care se văd constrânşi să abjure. Ei se trezesc într-o situație în care sunt nevoiți să fie egoişti. Dacă nu-şi apără viața, o pierd. Răul trebuie căutat nu în "laşitatea" celor siliți să abjure...

— Fireşte. Îngăduie-mi, totuşi, să duc până la capăt ce începusem să spun. Ce-ți zic acum n-am auzit de la alții. Sunt gânduri pe care le-am măcinat în cap după sinuciderea Juliei, în nopțile în care nu s-a lipit somnul de mine... Am înțeles atunci că Inchiziția are tot interesul să nu se bizuie doar pe instrumentele de tortură. Dacă ar schingiui permanent, puterea ei ar fi

slabă. De aceea are nevoie ca noi să participăm la puterea ei prin teama care ne face să-i preluăm ideile. În felul acesta, Inchiziția nu mai reprezintă o simplă poliție, izolată de cei pe care-i înfricoşează. Ea ajunge să reprezinte un mod de a gândi. Care nu mai e doar oficial, în clipa în care noi ne grăbim să ni-l însuşim de formă, ca să ne cruțăm de riscuri... Mai exact, Galilei, cu un instinct diabolic, Inchiziția a priceput că, pentru a-ți mutila sufletul, nu e totdeauna obligatoriu să-ți smulgă unghiile. E de ajuns să te facă să-ți fie frică să spui altceva decât e îngăduit. Mai târziu, vei spune de bunăvoie ceea ce ei îi place să audă. Vei fi încredințat că n-ai încotro. Trebuie să ai o slujbă, să publici cărți, să cercetezi stelele. Ce rost are să te expui? Rişti rugul, în vreme ce toți ceilalți, mai înțelepți decât tine, se vor mărgini, cel mult, să te căineze în şoaptă. Şi, cu cât ipocrizia e mai firească, dictată de convingerea că nu există altă soluție, cu atât Inchiziția e mai puternică. De fapt, idealul ei e să proclame, mărinimoasă, încetarea terorii fizice, să renunțe la instrumentele de tortură, să se laude că a golit temnițele şi să domnească numai prin zelul nostru de a ne dovedi înțelepți. Spre asta tinde. Să mute instrumentele de tortură din pivnițe în sufletele noastre. Atunci, opera ei va fi, cu adevărat, împlinită. Va înceta să fie odioasă, lăsându-ne să ne supraveghem singuri.

— Văd că ne învârtim în cerc. Ajungem mereu la acelaşi punct.

— Sau la acelaşi rău, Galilei. În timp ce noi discutăm aici între chiparoşi, se ridică, poate, alte ruguri.

— Dacă lumea e strâmb alcătuită, de ce nu m-aş mulțumi să fiu egoist, să-mi pese numai de bătrânețea mea?

— Pentru că simți nevoia să-mi povestești coșmarurile tale. Crezi că nu mi-am dat seama?

XL

— Nici măcar zeii nu mai pot schimba ce a fost trăit. Ai spus-o tu însuți, Galilei. Să rămânem, așadar, la semnificații. Toate inchizițiile s-au bazat pe puterea noastră de a ne consola după orice ni se întâmplă.

— E în firea noastră...

— Se pare că avem o extraordinară capacitate de a găsi consolări. După moartea Juliei, am fost convins că nu-i voi supraviețui, atât eram de distrus. Apoi, am găsit tot soiul de pretexte ca să-i supraviețuiesc. Mi-am zis, întâi, că trebuie să aflu cum a murit. Apoi, că trebuie să răzbun și să ispășesc, cumva, moartea ei. Și uite că acum sunt în stare chiar să discut despre moartea Juliei... Degeaba râdem de Nero.

— Nu văd legătura.

— Când a murit Popeea, Nero a ieșit în drum îndurerat și, rătăcind, a întâlnit un tânăr al cărui obraz semăna în mod straniu cu al soției sale defuncte. L-a adus la palat, a pus să fie castrat și s-a însurat cu el. Oamenii care pot înlocui atât de ușor un adevăr cu altul sunt ori nebuni ori aproape zel.. Dar și ceilalți ne străduim...

— Nu putem fi, totuși, atât de cinici ca acea contesă Sforza care, în vreme ce rebelii asediau cetatea și amenințau să-i ucidă pe cei trei fii ai ei, luați prizonieri, s-a urcat pe ziduri și le-a arătat rebelilor pântecul, strigând: "Am cu ce face alții"...

— Nu cunoșteam întâmplarea.

— Era povestită prin taverne cu ani în urmă.

— Galilei, chiar nu vrei să te întorci la bucuriile care fac plăcută viața?

— Nu cred că mai pot. Lumea e plină de surprize urâte.

— Erai un om vesel. Un răsfățat.

— Mă întreb uneori, ce anume m-a făcut să văd lumea într-un chip diferit. Spectrul rugului? Sau ce am aflat după?

— Poate şi bătrânețea. Mi-ai atras atenția că abjurarea s-a petrecut la şaptezeci de ani.

— Pe lângă multe slăbiciuni pe care le aduce, bătrânețea ne pricopseşte cu "darul" de a vedea mai bine unele lucruri pe care, înainte, nu prea le observam, din fericire. După ce am studiat cerul atâția ani, calculând deplasarea astrelor, am descoperit abia acum că, în vreme ce, la amiază, cerul e spălăcit, tânăr şi nepăsător, spre seară el îmbătrâneşte... Altădată, când mi se făcea frig, era de ajuns să întind mâinile spre foc. Sângele cald îmi dădea, repede, o stare bună, fericită. Acum, totul e altfel. Uneori, până şi lumina care mi-e atât de dragă e ca o făgăduială de care îmi amintesc. Mai ales la amiază, când chiparoşii pâlpâie întunecați. Poate că mi-a fost hărăzit ca, după o viață care m-a răsfățat, să rămân atât de singur încât să nu mai împart această singurătate cu nimeni

— Vezi de ce zic că, fără voia ta, totul capătă la tine un sens care te depăşeşte? Acum, asta nu mai depinde de rine, Galilei.

— În schimb, în adâncul meu toate se tulbură... Chiar voiam să-ți spun că am urmărit-o pe Ana, intrigat de disparițiile ei bruşte. Am ajuns pe platoul unde am mai fost, apoi ne-am apropiat de deşert şi de mare, iar acolo, într-o vale îngustă şi ferită, s-a oprit. Era o mică oază în mijlocul căreia se afla un mormânt.

Un mormânt acoperit de ierburi şi flori ce răspândeau un miros pătrunzător. Lumină multă şi o singurătate pe care n-o tulburau decât păsările când se speriau de atâta linişte... Nişte eucalipți bătrâni, toropiți de soare, îşi azvârleau umbra pe o parte a mormântului. Într-o stâncă înecată de ierburi era cioplit un chip tânăr, mândru, cu părul fremătând... L-am recunoscut. Aşadar, în această oază se găsea mormântul lui Alexandru... Florile galbene, sălbăticite, erau năpădite de viespi. În apropiere, se afla o colibă de paie, înnegrită parcă de ploi... Atunci i-am văzut pentru prima oară ochii. Nişte ochi prea mari pentru figura ei şi arzători, umezi, strălucind, pentru ca dintr-o dată să devină trişti, aproape dureroşi. După aceea am observat că buzele i se mişcau uşor. Am auzit un murmur, fără să înțeleg, însă, ce spune. M-am apropiat. Mi-am dat seama că Ana recita versuri din *Iliada*... Brusc, am simțit că mă dor ochii din pricina soarelui, că nu mai văd nimic. Lumina a devenit neagră.

XLI

— Ai mai visat ceva?

— Eram legat pe un rug şi, cum se ridica o flacără, se pornea, din senin, o ploaie vijelioasă care, într-o clipă, stingea focul. Inchizitorii erau furioşi, au adus oameni cu torțe care uscau rugul şi-l reaprindeau. Ploaia, însă, îl stingea iar. Au început să putrezească arborii şi grânele de atâta apă, drumurile erau acoperite cu bălți, păsările zburau înnebunite şi, în jurul rugului, se strângeau oameni supărați. Aşteptau să se termine totul, să-şi poată strânge grâul care

putrezea pe câmp, lăsându-i flămânzi. "Galilei, mi-a strigat unul, vrei să murim toți în locul tău?" "Şi ce să fac?" am întrebat, căci nu-mi legaseră limba. "Să te rogi să nu mai plouă, să ardă rugul şi să se termine odată." "De ce nu renunță inchizitorii?" am întrebat eu, iritat de atâta grabă. "Ei spun că misiunea lor e să omoare, a ta să mori şi a grâului să dea pâine, iar tu, prin încăpățânarea ta, strici ordinea lucrurilor." "Rugul nu e în ordinea lucrurilor. Şi nu mă rog să mor." "Atunci blesteamă, Galilei Poate totuşi se întâmplă ceva." Şi se uitau la mine fără să mai zică nimic, aşteptând să mor.

— Ai coşmaruri din ce în ce mai stranii. Faci singur treaba Inchiziției, Galilei.

— Nimeni nu mă acceptă altfel decât amenințat de un rug.

— Cu excepția Anei, desigur.

XLII

— Am urmat-o din nou în oaza de lângă mare. Şi am ascultat-o, iar, recitând din *Iliada.* La un moment dat, m-a observat şi s-a apropiat de mine. Mă aşteptam să fie mânioasă, să-mi reproşeze că o spionam. În loc de asta, m-a întrebat cu glasul ei răguşit şi blând: "Eşti trist?" Şi mi-a mângâiat mâinile. "Nu sunt", i-am răspuns, scuzându-mă parcă pentru faptul că o contraziceam. "Şi totuşi pari abătut", a insistat ea. "Sunt numai obosit..." Acum îi vedeam ochii Erau aceiaşi ochi extraordinari, plini de soare şi dureroşi. Abia îi suportam privirea. S-a uitat spre cer, zicând: "Vezi cât de bătrân e cerul acesta? Bătrân ca şi mine..." După câteva clipe a adăugat: "Păsările

deşertului au țipat atunci, iar caii sforăiau şi aruncau nisipul cu copitele..." Nu era nevoie s-o întreb despre ce vorbea. "L-ai iubit?" "L-am iubit, a încuviințat ea. L-am iubit cum nu l-a iubit nici o femeie. Şi, în vreme ce alte femei îl plângeau, eu stăteam împietrită, auzeam nisipul foşnind, vântul răscolind valurile... Aşa au trecut nopți şi zile. Toți au plecat, după ce l-au îngropat şi au recitat fragmente din *Iliada,* iar căpeteniile sale cele mai apropiate au înconjurat mormântul strigând numele lui şi al lui Ahile... M-am uitat cum caii ridicau în zare un nor de praf îndepărtându-se şi am rămas singură cu deşertul şi marea... Aş fi vrut să plâng şi eu ca una dintre acele femei care şi-au şters ochii şi, cu ei încă uzi, au încercat să zâmbească... Dar am rămas la fel şi după ce pasările, care s-au rotit multă vreme, s-au dus... Într-o noapte, m-am gândit că trebuie să plec, în sfârşit"..."Care e numele tău, de fapt?" am zis. S-a uitat lung la coliba de paie înnegrite. "Ce importanță mai are? De atunci m-am schimbat." Sta cu fața în soare şi ochii îi erau insuportabil de luminoşi. Am întrebat-o: "De aceea mi-ai spus odată că avem o cicatrice comună?" M-a luat de mână şi am mers până în mijlocul unei păduri de sicomori unde ardea un foc În jurul lui plutea un parfum sălbatic pe care nu-l mai întâlnisem niciodată. Mi-a răspuns abia atunci: "Nu e uşor începutul unei înțelepciuni."

XLIII

— Parcă ai trăit aevea toate astea.

— Le-am trăit, într-adevăr. Am văzut şi nişte şerpi dormind pe stânci calde şi am vrut să le strivesc

capetele cu o piatră. Un necunoscut m-a oprit. "Mai bine pune-i să abjure, Galilei". Am crezut că-şi bătea joc de mine. "Cum adică, să abjure?" "Adică să-şi contrazică menirea." "Dar de ce să mai pierd vremea? am replicat eu. Mai bine îi omor". "E mai important, Galilei, a adăugat pe acelaşi ton străinul. E mai important să-i faci să-şi contrazică menirea. Morți, ei tot ți-ar mai inspira teamă. Însă, dacă vor abjura, capetele lor nu-ți vor mai provoca decât repulsie. Îi vei putea înlătura cu piciorul, ca pe nişte plante care te încurcă". După ce străinul a dispărut, am rămas la umbra unor chiparoşi, sfărâmând între degete frunze galbene aduse de vânt, şi reflectând la vorbele auzite mai devreme... De ce taci?

— Te ascult, Galilei. Încerc să ghicesc ce e în sufletul tău.

— Cred că nu mai am destulă încredere în mine.

— În tine sau în dreptatea ta?

— Ca să am încredere în mine, trebuie să am încredere în dreptatea mea... Bat câmpii, nu-i aşa? Nu-ți mai zic nimic despre inchizitorul care şi-a ridicat gluga şi am văzut, atunci, că avea un chip de maimuță, cu un zâmbet neruşinat... Bine, cel puțin, că nu mă socoti un maniac.

— Nu, Galilei. Văd în tine doar ceea ce eşti.

— Adică?

— O problemă pe care oamenii o vor dezbate mereu. Ca moartea lui Socrate.

— Într-o noapte, voi ciopli, poate, până la capăt stânca.

— Nu mi-ai vorbit până acum de ea.

— Cineva mi-a spus: "Galilei, acesta e destinul. Dacă ai curaj, trebuie să cioplești această stâncă până vei găsi înlăuntrul ei ceea ce cauți". Şi m-am pornit să

cioplesc stânca aceea cu un entuziasm plin de nerăbdare. La una din lovituri, am auzit un țipăt. Apoi, un plâns şi, imediat după aceea, un hohot grosolan de râs. Am rămas pe gânduri. "De ce te-ai oprit, Galilei?" "Este cineva în piatră. L-am auzit țipând, plângând şi apoi râzând." "Nu ți-am spus că acesta este chiar destinul, Galilei? Nu e o piatră obişnuită." "Şi ce trebuie să fac?" am întrebat. "Continuă, dacă vrei să afli ce cauți." Am mai cioplit un timp şi iar am auzit un țipăt, urmat de un plâns şi de un hohot de râs. Atunci am aruncat dalta. "Nu pot să lovesc în ceva viu." "Faci cum doreşti, Galilei, dar în piatră nu e un animal, ci destinul. El țipă, plânge şi râde fără să-l doară şi fără să-l bucure ceva. Dacă nu eşti în stare acum, te vei întoarce în altă noapte"... Mă întreb ce-aş fi găsit în mijlocul stâncii. Poate că nu voi afla niciodată.

— Ai cunoscut dragostea, Galilei. Nu ți-e de ajuns?

— Da, desigur, am cunoscut dragostea...

— Şi ai cunoscut adevărul. Chiar dacă l-ai abjurat.

— Dimineața, când mă trezesc, mi-e teamă că nu voi găsi la locurile lor lucrurile pe care le-am părăsit seara. Pe urmă, le recunosc. Şi mă liniştesc.

— În viață e nevoie să răspunzi cu "da" sau "nu".

— Ea ne cere, mai ales, să spunem "da"... Vreau să spun "da", cu orice preț...

XLIV

— În vreme ce dormeam, ieri-noapte a nins în munți. Dimineața, poate ai văzut şi tu, când s-au ridicat norii, crestele erau albite de zăpadă. De mulți ani nu s-a mai întâmplat aşa ceva vara. Apoi, soarele a

topit zăpada şi totul a revenit la normal.

— Cred că, în curând, nu vom mai putea rătăci pe aici, Galilei.

— O să regreți liniştea acestor chiparoşi.

— Tot ce se poate.

— Oamenii sunt mai puțin convingători. Spune-mi, ai fost vreodată în munți când se face ziuă?

— Am fost. De ce mă întrebi?

— Când întunericul se ridică de pe stânci, caprele ies în vârful muntelui cu boturile umede, lucind de soare, şi se îndreaptă spre un lac unde beau apă. De câte ori m-am nimerit prin apropiere, în asemenea clipe, mi-a fost teamă să fac vreo mişcare, pentru a nu risipi vraja. Niciodată n-am văzut o apă mai limpede ca acolo... Dar altceva voiam, de fapt, să spun. Ştii, probabil, că Deinocrates, arhitectul lui Alexandru, dorea să-l roage pe macedonean să-i permită să construiască o uriaşă formă de om răsturnat, ținând într-o mână un oraş, iar în cealaltă o fântână.

— Cu atâta apă câtă să-i sature pe toți însetații.

— Exact. Oraşul n-a fost construit niciodată. Fântâna, însă, am văzut-o când am fost în deşert, pe urmele Anei. Apa scânteia în soare. Am vrut să mă aplec să beau, dar am auzit un râs răutăcios. Mi s-a făcut frică, atunci, că apa era otrăvită şi m-am tras înapoi, hotărât să rabd, oricât m-ar chinui setea. Am luat frunze şi le-am mestecat, am smuls plante şi le-am supt sucul, dar, pe măsură ce trecea timpul, rezistența mea slăbea. Şi iar am auzit un râs batjocoritor. M-am pomenit căzut cu fața în apa fântânii, bând cu lăcomie, deşi eram sigur că voi muri după ce îmi voi fi potolit setea... Şi acum, gata. Vorbeşte-mi de Julia. Era frumoasă?

XLV

— Nu ştiu dacă era frumoasă... Ceea ce ştiu e că am iubit-o. Asta îmi era de ajuns... Oricum, avea un farmec aparte şi o veselie naturală, în momentele bune, care o prindea de minune. Era mereu proaspătă, surprinzătoare şi cu o mare poftă de viață, încât nu te plictiseai niciodată în preajma ei. Îi plăcea să se îmbrace frumos şi, de câte ori îşi cumpăra ceva nou, se învârtea într-un picior prin casă, întrebându-mă, de zeci de ori, cu o curiozitate foarte feminină: "Cum ți se pare?" Când i-am descoperit o cicatrice pe piept, s-a întristat dintr-o dată: "Nu-i a, a că-i urâtă? N-aş fi vrut s-o vezi." Am asigurat-o că nu era urâtă deloc, dar nu m-a crezut. Şi încerca mereu să şi-o ascundă... Poate fiindcă, în sinea ei, era prea serioasă şi se temea că prea multă seriozitate scade din farmecul unei femei, se străduia să lase impresia că nu lua nimic cu gravitate, că-i plăcea să se joace cu orice, mai ales cu sentimentele. Unul din primele lucruri pe care mi le-a spus a fost că în fiecare toamnă făcea o "comă sentimentală". Îi plăcea grozav expresia asta, "comă sentimentală", pe care o rostea cu un amestec de ironie şi mulțumire. Mi-a atras atenția că nu trebuia să mă leg prea tare de ea, deoarece puteam să regret mai târziu. "În toamna următoare — mi-a explicat ea cu un ton care m-a descumpănit — s-ar putea să mă îndrăgostesc de altul şi să te părăsesc". Văzând că m-am înnegurat, m-a luat în brațe: "M-ai crezut? Am glumit." "Să nu mai faci glume proaste", i-am zis, destul de acru. "Bine, îți promit", a căzut ea de acord. Dar nu s-a putut abține multă vreme. Din când în când, îmi amintea, ironic, că puteam să stau liniştit

numai până în toamna următoare... Locuia undeva pe la marginea oraşului, într-un cartier cu multe magazine mici în care se vindeau fructe, iar camera ei mirosea ca o livadă. Peste tot, în coşuri, în vase, se găseau fructe. "Îmi plac fructele mai mult decât florile", m-a lămurit ea. Într-o zi, mi s-a plâns că slăbea fără motiv. Observasem şi eu că, de la o vreme, era trasă la față şi palidă, ceea ce dădea ochilor ei negri o gravitate aparte. "Ştii, ai căpătat o privire mistică", i-am zis, jumătate în glumă, jumătate în serios. Am mers, împreună, pe la câțiva doctori, dar nici unul nu i-a putut spune din ce pricină slăbea. Cum o vedeam îngrijorată, înfricoşată chiar, am încercat s-o încurajez. M-a ascultat, fără să se lase convinsă, până într-o zi când, brusc, n-a mai vrut să discute subiectul. Mi-a zis, râzând forțat, că marile boli sunt un dar al cerului, de care nu toți au parte. După care s-a pornit să-mi dezvolte o teorie personală. Cum că există boli mărunte, care nu-ți dau nici un orizont, te împing doar să te agăți de leacuri şi să te văicăreşti continuu. Altceva sunt "bolile adevărate"! Ele te fac fericit de câte ori poți să spui "azi îmi e mai bine". Câtă spaimă şi câtă mândrie erau în vorbele ei, nu voi şti niciodată. La sfîrşit, mi-a comunicat cu o hotărâre care nu mai admitea împotrivire, că nu va mai consulta nici un medic Se va trata singură, de va fi cazul. I-am zis că doream să ne căsătorim. Nici n-a vrut să audă. "Cum să mă mărit bolnavă?" a protestat ea. Mai întâi să mă văd sănătoasă. Nu vreau ca bărbatul meu să fie infirmierul meu." Şi, ca să încheie discuția, a adăugat, cu o veselie care-mi zgâria nervii: "Trebuie să mai treacă, apoi, vreo două toamne, ca să-mi pot pune la încercare fidelitatea, băiete. Ar fi o mare greşeală să mă mărit cu tine acum şi, pe urmă, să-mi scoți ochii

că zac în pat ori, în toamna viitoare, să fac vreo comă sentimentală din pricina căreia să te părăsesc. Mai bine să aşteptăm." Ca să n-o silesc să se prefacă mai departe, n-am insistat. Când Julia îşi punea ceva în cap, era cu neputinţă să-i schimbi hotărârea. De altfel, în zadar am încercat s-o conving să mergem la alţi doctori. Zicea că nu mai avea încredere în nimeni şi că nu vroia să devină sclava unei boli. Am vrut s-o trag de limbă, să-mi dau seama dacă îmi ascundea ceva, dar n-a fost chip. "Mă simt mai bine", a pretins ea, lămurindu-mă doar că femeile sunt mai tari în faţa bolilor decât bărbaţii. Ceva mai târziu a făcut o pasiune pentru magie şi, crezând c-o interesează, i-am dus într-o zi nişte "cărţi blestemate". Nu ştia ce lucram şi, ca să nu-i stârnesc vreo bănuială, am minţit-o că le cumpărasem de la un anticar. "Au curajul să ţină asemenea cărţi în anticariat şi să le vândă?" s-a mirat ea. Am născocit o poveste. Că-l cunoşteam pe anticar şi că le scosese dintr-un dulap ascuns. "Ai dat banii degeaba pe ele, a zis ea. Nu mă interesează." Şi le-a dat deoparte, fără să le răsfoiască măcar... De aici încolo, nu mai e nimic frumos...

— Mi-ai stârnit curiozitatea. Ce-mi ascunzi?

— Nimic, vei vedea. Acum să ne întoarcem la tine, Galilei. Nu mi-ai spus niciodată ce părere ai despre Giordano Bruno.

— Lumea mă compară mereu cu el, nu-i aşa?

— Da. E firesc.

— Şi în defavoarea mea, fără îndoială.

— E adevărat.

XLVI

— Aveam treizeci şi şase de ani când l-au ars pe rug, la Roma. Şi m-am îngrozit. De la Socrate n-a mai fost omorât un filosof cu atâta brutalitate. Arderea lui Giordano Bruno a dovedit că Inchiziția e în stare de orice... Când m-am dus, apoi, la Roma şi am trecut prin piața unde fusese înălțat rugul, mi l-am închipuit cuprins de flăcări, încercând să blesteme cu limba legată... numai în biserica Sant' Onofrio de pe Gianicul, unde m-am dus să văd mormântul lui Torquato Tasso, am mai simțit un asemenea frig.

— Te obsedează, observ, toți cei care au avut de-a face cu Inchiziția.

— Dar Torquato Tasso n-a fost hărțuit de Inchiziție. S-a hărțuit singur, din pricina bolii care i-a tulburat din ce în ce mai mult viața.

— L-ai întâlnit vreodată? Eu i-am iubit poemele.

— Nu l-am întâlnit. Am auzit, însă, multe despre el. Se pare că suferea de mania persecuției. Vedea numai duşmani peste tot, care voiau să-l omoare şi să-i fure manuscrisele. Se temea că va fi otrăvit şi nu se atingea de mâncare înainte de a gusta cineva din ea. Se credea spionat continuu. Într-o zi, s-ar fi repezit să înjunghie un servitor care intrase în odaia lui, socotindu-l spion, şi dacă n-ar fi sărit alți servitori, auzind țipete, l-ar fi ucis, se zice. Intrat într-o mănăstire, i-a acuzat şi pe călugări că urmăreau să-l otrăvească. Se simțea prizonier, făcea crize de plâns şi fugea, nu ştia singur de ce anume. Colecționa crucifixe, trăia cu spaima că va fi denunțat Inchiziției, şi a sfârşit prin a se duce singur la tribunalul Inchiziției, unde s-a învinuit de păcate pe care nu le săvârşise.

— Şi a fost absolvit?

— Da. A rătăcit multă vreme, apoi, în căutarea unei păci pe care n-a găsit-o decât în mormânt.

— Se spune că pe mormântul său de la Roma nu lipsesc niciodată florile.

— Nici de pe mormântul lui Nero n-au lipsit florile cinci secole. Lumea îşi împarte florile între poeți şi monştri. Când am fost la Sant' Onofrio, biserica era încuiată şi a trebuit să rog un preot să-mi deschidă. Mi-a arătat călimara de lemn a lui Torquato Tasso, masca mortuară şi coroana de lauri pe care urma s-o primească pe Capitoliu şi n-a apucat . Între zidurile reci, glasul preotului suna cavernos şi trist. Oamenilor le place să se înduioşeze de nefericirile altora, ca să se arate simțitori, dar asta se întâmplă totdeauna după moartea celor plânşi. În viață, Torquato Tasso a fost lăsat să se umple de păduchi.

— Nici pe Giordano Bruno nu l-ai întâlnit? Şi el a fost un rătăcitor.

— L-am văzut doar în vis, într-o noapte. Mă aflam undeva la o moară. Eram un fel de ajutor de morar. Goleam făina din saci, în timp ce afară ploua cu găleata. La un moment dat, s-a auzit o bătaie în uşă şi, în prag, a apărut un drumeț pe mantaua căruia şiroia apa. Când am ridicat felinarul, mi-am dat seama că era el, după ochii duşi în fundul capului. M-am fâstâcit, am zis: "Nu sunt eu morarul, mă duc să-l chem", dar el se grăbea. Şi-a scuturat mantaua, şi-a tras gluga pe cap şi a ieşit.

— A murit la cincizeci şi doi de ani. Crezi că a făcut bine sacrificând ce mai avea de trăit?

— Ar fi o necuviință să-l judec. Puteam s-o fac, eventual, altădată. Atunci ți-aş fi spus că în viața lui Giordano Bruno sunt multe lucruri ciudate. Acum, orice aş zice sună rău. Nu-mi cere să am o părere în privința asta. Aş fi ori nesincer, ori necuviincios. Cel mult, pot să recunosc că n-am avut ambițiile lui.

— Adică?

— Probabil, ştii că a studiat retorica, logica şi dialectica, înainte de a intra într-o mănăstire dominicană. Se zice că era atras mai mult de studiu decât de rugăciune şi, dacă e adevărat, îl înțeleg foarte bine. Îi citea cu lăcomie pe clasici şi se proclama urmaş al lui Democrit, Epicur şi Lucrețiu.

— Tu te-ai vrut urmaş al lui Aristarc din Samos.

— Nu la lecturile sale m-am gândit când ți-am spus că eu n-am avut ambițiile lui. Mi-a plăcut, chiar, să aud că îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în arhive şi biblioteci, dar blestema ziua în care devenise călugăr. Sângele său meridional îl făcea să viseze, în chilie, femei frumoase şi dezbrăcate care dansau, unduindu-şi soldurile păcătoase în fața lui. Spre treizeci de ani, s-a hotărât să nu se mai lupte cu ispitele cărnii, a lepădat rasa de călugăr, după care s-a călugărit din nou şi, din nou, a renunțat să mai stea într-o chilie, departe de femeile care-i plăceau, se pare, cel puțin aşa pretind gurile rele, poate chiar mai mult decât filosofia. Se lăuda că prin patul lui trecuseră mai multe femei decât prin patul lui Solomon, căruia Biblia îi atribuie vreo mie. Avea o limbă ascuțită, cu care a supărat multă lume.

— Nici tu, Galilei, n-ai fost mai prejos.

— În schimb, el se credea investit cu o misiune supranaturală. Vroia să schimbe lumea şi să-i reformeze pe oameni. Eu n-am avut niciodată asemenea ambiții Se credea un mag.

— Într-o primă fază, a retractat şi el.

— Pe urmă, a retractat retractarea. După ce a ascultat sentința în genunchi, a țâşnit în picioare şi le-a strigat judecătorilor: "Teama voastră, dându~mi această pedeapsă, e mai mare decât a mea care va

trebui s-o îndur". Aşezată alături de acest orgoliu sfidător, umilința mea pare de-a dreptul jalnică. Ea cheamă doar dispreţul, nu-i aşa?

— Nu, Galilei. Tu ai preferat să trăieşti.

— Nu m-am ferit să consimt că tot ce sper eu se leagă de partea din mine care a abjurat.

— Mă gândeam într-o zi că abjurarea ta a avut, în realitate, un tâlc mai grav decât afirmația că pământul se învârteşte. Inchiziția nu şi-a dat seama de asta.

— Ce vrei să spui?

— Umilindu-te, tu le strecurai oamenilor ideea că tot ce e important se petrece aici pe pământ.

— E convingerea mea. Nu mi-o pot scoate din cap. Şi, uitându-mă la figurile inchizitorilor, mi-am dat seama că mă aştepta aceeaşi soartă ca pe Giordano Bruno. Nu, nu eram pregătit pentru asta nici la şaptezeci de ani.

— N-ai fost sfătuit de nimeni, înainte, să fugi?

— Ba da.

— Şi?

— Am refuzat. Nu vroiam să mă exilez. Şi speram să treacă primejdia. Nu mă aşteptam să îndrăznească o înfruntare publică.

— Aveau nevoie de ea. Lucrurile merseseră prea departe. Circulau şoapte că Inchiziția se temea să se atingă de tine. Asta amenința mitul atotputerniciei ei.

XLVII

— Ana m-a dus din nou la focul parfumat din pădurea de sicomori. "Focul acesta nu arde decât amintirile, mi-a explicat ea. E un rug al memoriei. Preface în cenuşă doar ce-ți aminteşti. Vrei?" I-am

spus că n-aş vrea să rămân fără regrete, fiindcă n-aş mai şti ce e cu mine. Ea s-a supărat şi mi-a întors spatele. Rămas singur, m-am apucat să sculptez un bloc de marmură. La început, am crezut că mă voi găsi pe mine adormit în piatră, căci începuseră să apară picioarele unui bărbat. Apoi au apărut mâinile, trupul, umerii. Numai fața nu reuşeam deloc s-o desluşesc Au căpătat relief doar buzele. Oricât ciopleam piatra, nimic altceva nu se distingea în jurul lor. M-am oprit o clipă să mă odihnesc, să mă şterg de sudoare, şi tocmai atunci buzele s-au mişcat, fără să rostească, însă, nici un cuvânt. Şi, pe urmă, încă o dată. Şi încă o dată. Se mişcau cum ar vorbi şi totuşi nu se auzea nici măcar un suspin . În zadar mi-am lipit urechea de ele. Furios, am ridicat dalta să le zdrobesc. Atunci, buzele s-au mişcat din nou şi, de data aceasta, un hohot de râs a umplut întreaga poiană. Era râsul pe care de atâtea ori l-am auzit, fără să aparțină cuiva anume. Am izbit cu putere chiar în despicătura buzelor şi mă aşteptam să țâşnească sânge. Când colo, buzele s-au lăbărțat numai pentru a-mi azvârli în obraz un hohot de râs şi mai neruşinat. Simțeam că fierb de furie şi loveam ca un nebun în buzele de piatră, fără să mă mai opresc, iar râsul acela continua batjocoritor... Am visat, după aceea, un şarpe imens care mânca fluturi. Deschidea gura, limba i se transforma în floare şi aştepta nemişcat în iarbă. Fluturii se opreau uneori foarte aproape, dar el stătea neclintit, cu ochii rigizi, ca ai unui mort. Numai floarea din gură, tremurând uşor, îi trăda nerăbdarea. În acest timp, cineva îmi explica: "Ştii ce se povesteşte, Galilei, despre sângerosul Tiberiu? Că figura în fruntea listei celor proscrişi, listă pe care o întocmea singur. Şi totuşi, nu s-a condamnat niciodată." "S-a exilat pe

insula Capri, am replicat eu, şi a pus astfel marea între Roma şi el"."Dar a făcut-o pentru că avea pasiunea exilului, a sunat răspunsul. Cei care pot să condamne la moarte nu vor să dea exemple decât prin alții..." Apoi, s-a întors Ana. Mi-a dăruit un colier de flori, strălucitor şi parfumat, pe care l-am pus în jurul gâtului cu o mare plăcere şi emoție. Îmi lumina ochii şi aproape că îmi venea să cânt. Am întrebat-o, într-o doară, de ce-mi adusese acel colier. Ea s-a uitat la mine cu milă şi mi-a zis: "Ți l-am adus pentru că m-ai dezamăgit". Uitându-mă mai atent, am recunoscut florile. Erau de pe mormântul lui Alexandru."Am venit să te iau" a adăugat ea. "Unde?" "Să asculți păsările de nisip ale deşertului". Vorbea tandru, cu tonul cu care recita din *Iliada.* Căutam un pretext ca s-o refuz, când m-am trezit... Uneori, noaptea, mă întreb, ascultând vântul: oare melancolia să fie tot ce mai există bun în mine?

— Văd că aproape nu mă mai asculți, Galilei.

— Poate că vara nu-i de ajuns pentru fericire. Dar e de ajuns ca să nu deznădăjduieşti.

XLVIII

— În schimb, visul de azi-noapte a fost cumplit. Cenuşa rugurilor începuse să înflorească. Şi atunci inchizitorii au decis să construiască o închisoare pentru ea, să n-o vadă nimeni. Au fost ridicate nişte ziduri înalte, iar cenuşa a fost cărată înlăuntrul lor, împărțită pe celule. După câtva timp, aceste ziduri au început să se clatine, însă, şi să se surpe. Cenuşa înflorea mai departe, floarea ei ieşind prin ziduri. Inchizitorii au hotărât să ridice o închisoare şi mai

largă, una care să cuprindă şi ruinele vechii închisori şi să oprească revărsarea cenuşii înflorite. Zadarnic. Înflorind, cenuşa nu mai putea fi stăpânită. Era ca lava unui vulcan. Au început să crape şi aceste ziduri şi, prin crăpături, îşi făcea loc floarea cenuşii; o floare neagră, dar delicată. Furioşi inchizitorii au decis să fie înălțată o închisoare şi mai largă. Erau golite în grabă oraşe şi sate care rămâneau cu casele, bisericile şi piețele lor pustii, înlăuntrul unei închisori ale cărei ziduri nu se mai vedeau în depărtare şi care se mutau mereu mai departe din calea cenuşii înflorite. Erau ca două armate care se luptau. De o parte, cei arşi pe rug, cenuşa lor adică, de alta, inchizitorii, încercând în zadar să oprească marşul fantomelor. Şi, astfel, pământul întreg risca să devină sau chiar devenise o închisoare uriaşă, cuprinzând ruinele unui număr fără sfârşit de închisori. Eram atât de năucit, încât primul gând a fost să mă uit afară, să văd dacă am rămas înlăuntrul închisorii care se lărgea mereu. Nu se auzea nici un zgomot şi am început să bănuiesc că, între timp, cetatea fusese părăsită, plecaseră toți, inclusiv judecătorii mei, şi mă lăsaseră singur. Deodată, m-a cuprins groaza că fantomele celor arşi pe rug mă vor întreba: "Tu de ce n-ai avut curajul să înfrunți rugul, Galilei? De ce ai fost laş şi ai abjurat? Şi dacă ai fost laş, de ce n-ai fugit din cetate o dată cu inchizitorii? De ce ai rămas? Crezi că vom accepta să fii singurul om viu între noi, pentru că ai fost singurul care ai abjurat? Trebuia să pleci, Galilei, trebuia să pleci cu cei de care te-ai temut..." Multă vreme, dimineața, nu mi-am revenit cu toate că bolta cerului era perfect limpede...

XLIX

— Iartă-mă că insist, chiar n-ai şovăit nici o clipă înainte de a te hotărî să abjuri, Galilei?

— Lucrurile s-au petrecut aşa... În august, ultima mea carte a fost pusă la index Am presimțit atunci că putea urma ceva rău. Papa nu mă mai apăra, mă lăsase la discreția Sfîntului Oficiu. Marele duce al Toscanei, care mă protejase, s-a speriat. Prietenii au început să mă ocolească. Nu mi-am pierdut, totuşi, cumpătul. Speram să ies cu bine din impas . Întâmplător, în toamna aceea luna arăta ca bolnavă. Lumea discuta că asta prevestea nenorociri. Dormeam chinuit, câteva ceasuri pe noapte, dar am reuşit să-mi pregătesc apărarea, hotărât să vin cu argumente noi care să dovedească ideile mele. Abia în clipa în care am fost chemat să mă prezint la Roma, am intrat în panică şi a trebuit să recunosc că eram cu nervii zdruncinați de aşteptare. Venise primăvara, aerul era plin de mirosuri tari şi, urcând treptele la Sfântul Oficiu, am văzut pinii negri din pricina luminii, ceea ce mi s-a părut de rău augur. Şi am avut dreptate. Am fost arestat imediat. În prima noapte petrecută în arest, am visat că mă prăbuşeam. Cădeam într-un fel de prăpastie. Deasupra mea stelele se îndepărtau şi aşteptam ca, din clipă în clipă, cerul să se stingă în întuneric ca o lumânare... Îmbolnăvindu-mă, mi s-a îngăduit să locuiesc sub strictă supraveghere în casa ambasadorului Florenței. La primul interogatoriu, m-au întrebat dacă-mi recunosc vinovăția. Am zis că nu. Câteva zile mai târziu, tot sperând că lucrurile se vor aranja, am consimțit să mai îmblânzesc unele din textele mele. Nu s-au mulțumit, însă, cu asta. Când m-au chemat, după aceea, şi am intrat în sală, am

înțeles că erau decişi să mă arunce pe rug. Mă priveau cu o cruzime rece, care nu lăsa loc la nici o îndoială. M-au declarat vinovat de erezie. Mi-a stat pe limbă, o clipă, să le spun că ereticii au împiedicat istoria omenirii să putrezească pe loc Socrate a fost eretic. Christos a fost învinuit şi el de erezie... Dar n-am avut curajul... Cam asta a fost. M-am împotrivit cât am putut.

— Şi, din păcate, Inchiziția e ca lepra. Se ia şi nu-ți mai trece.

— Am coborât azi în vale, m-am uitat la casele risipite de-a lungul râului . Îmi plăcea, era soare, pietrele dogoreau. Am văzut un băiețandru care căuta ceva în iarbă. "Mă cunoşti?" l-am întrebat. Şi i-am spus numele. Nu auzise niciodată de numele meu.

— Mai ai, totuşi, vanități, Galilei.

— Am oprit şi un bărbat. "Ascultă, i-am zis, îți aduci aminte de Galileo Galilei?" S-a uitat la mine, am sperat că mă recunoaşte, dar a ridicat din umeri: "Am auzit, parcă, de unul cu acest nume. E ceva legat de Inchiziție". Aşa că diagnosticul tău e corect. Am devenit un lepros.

— Tot nu vrei să te întorci la o viață normală, Galilei?

— Dar ce mai poate fi normal pentru mine?

— Într-un fel, te înțeleg. Cauți ceva ce nu mai există. Pentru amândoi.

— Adică?

— Linîştea, Galilei. Noi doi suntem blestemați să nu mai avem linişte.

— Tu de ce? Vei iubi altă femeie. Crezi că te vei duce toată viața la mormântul Juliei?

— Nici nu ştiu dacă are un mormânt.

— Cum asta?

— Ți-am spus că i-am dus Juliei nişte "cărți blestemate", mințind-o că le cumpărasem de la un anticar, îți aminteşti?

— Da.

— Ei bine, în realitate, le luasem dintr-o magazie unde se aruncau cărți scoase din biblioteca Inchiziției.

— Cum ai reuşit să ajungi acolo?

— Pregăteam o biografie a lui Ignațiu de Loyola, comandată de Sfântul Oficiu.

— Aşadar, te-ai mişcat printre inchizitori!

— Nu tocmai N-aveam de-a face cu el Mă duceam la bibliotecă, studiam, căutam documente, îmi făceam însemnări. Pot să spun că subiectul chiar mă pasiona. Acest Ignațiu de Loyola n-a fost o figură oarecare...

— Presupun ce s-a întâmplat...

— Cărțile acelea au fost cu adevărat "blestemate". Nu m-am grăbit să le iau de la Julia, să le pun înapoi de unde le luasem. Şi, zărindu-le, o vecină, iscoditoare, s-a dus repede la Inchiziție s-o denunțe. În aceeaşi zi, i s-a făcut o percheziție şi au arestat-o.

— Julia n-a bănuit nimic?

— În legătură cu ce?

— Cu ce lucrai.

— Nu făceam o treabă murdară. Nu ridicam ruguri, nu le dădeam foc, nu torturam. Cu toate acestea, m-am ferit să-i spun. Amânam. Numele Inchiziției era prea infamant. M-am temut că mă va disprețul

— Şi nu te-ai dus s-o scoți din ghearele lor?

— După arestarea Juliei, am trăit câteva zile şi nopți de coşmar. Am pornit de mai multe ori spre Inchiziție, hotărât să mă autodenunț. Pe drum, însă, mă paraliza frica . Îmi ziceam că n-o puteau reține la nesfârşit, văzând că n-o interesau porcăriile alea. Nu-mi imaginam că... Dar, fireşte, asta nu mă

dezvinovăţeşte... Odată m-am dus, ros de remuşcări, chiar seara. Închipuindu-şi că venisem pentru treburile mele, portarul mi-a comunicat că biblioteca era încuiată, nu mai era nimeni acolo. Am zis, ca un laş, "bine" şi m-am întors acasă... Dimineaţa, am auzit că Julia se aruncase pe fereastră în curtea interioară...

— Au torturat-o?

— Nu ştiu. Toate încercările mele de a afla amănunte s-au izbit de un zid de tăcere. Şi, cum nu mai suportam să trec prin curtea Inchiziţiei să mă duc la bibliotecă, am spus că nu mai puteam continua cercetarea... doctorii îmi descoperiseră o boală gravă şi plecam din oraş, să-mi pun în ordine nişte încurcături, înainte de a mă interna...

Acum ştii, Galilei, de ce sunt atât de înverşunat. Nu-mi voi ierta niciodată că am fost atât de laş... De câte ori te aud vorbind despre Ana, simt o gheară în inimă...

— Eşti, la fel ca mine, plin de regrete ca un burete care a stat în apă. Dar eşti tânăr. În timp ce eu... O, Doamne... Cred că nu-mi rămâne decât să mă împac cu ce-mi mai e dat, socotind că doar atât mi se cuvine; să bâjbâi între amintire şi vis...

— Ana trecuse prin apropierea mea fără să mă observe, însoţită de un fel de animal straniu. Un fluture enorm, cu aripi obscene şi cu ochi de bufniţă, orbi; din pricina asta, fluturele îşi răsucea mereu capul după sunete. Am hotărât să mă duc singur la mormântul lui Alexandru, dacă Ana nu revenea... Aşteptând-o, am văzut un stol de păsări zburând spre miazăzi. Am închis ochii şi, când i-am redeschis, păsările zburau în direcţie opusă. Probabil, plouase între timp, fiindcă pământul era acum umed. Asta m-a făcut să mă simt mai bătrân... După aceea, am

descoperit-o pe Ana, în spatele meu. Mi-a arătat nişte pini uzi de pe marginea drumului: "Cât sunt de apropiați şi, totuşi, cât sunt de singuri", a zis ea cu un ton blând din care am dedus că vroia să mă împace. Dar eu eram, în continuare, supărat şi vroiam să i-o arăt. Aşa că am tăcut. "Ştii de ce îşi dau mâna oamenii? m-a întrebat ea Gestul avea la început un tâlc anume. Oamenii îşi dădeau mâna ca să arate că nu aveau nici o armă ascunsă". Cum eu tăceam mai departe, a adăugat: "Trebuie să te duci în oaza unde e mormântul lui Alexandru. În spatele colibei de paie, e o stâncă rotundă. Află ce-ți zice acolo oracolul." I-am propus să meargă cu mine. M-a refuzat: "Trebuie să te duci singur acum", a zis. Auzeam clar foşnetul fiecărui pin. "Eu — a continuat Ana — sunt ca acele animale care iubesc o singură dată şi pe care dragostea le ucide". În clipa următoare, am auzit un foşnet care nu mai era. al pinilor. Nu se poate, m-am gândit Imediat, însă, am desluşit, prin aerul străveziu, siluetele negre ale eucalipților, coliba de paie şi chipul dăltuit în piatră a lui Alexandru, tânăr, privind spre cer. Mi-am adus aminte vorbele Anei: "În fiecare seară, ieşea din cort şi contempla cerul înstelat. Apoi, îşi lua o cupă din care bea vinul şi o sfărâma de stânci." Dincolo de coliba de paie, am găsit stânca rotundă de care pomenise Ana. Am simțit, pe loc, o duioşie ciudată în mine. O vreme, am ascultat vântul, o pasăre țipând în deşert, foşnetul eucalipților, după care m-am hotărât să plec, când, din senin, coliba de paie a luat foc... Asta a fost totul. Sau aproape totul...

— De ce spui "aproape totul"?

— Fiindcă m-am trezit cu o mare uimire în suflet... Povesteşte-mi ceva despre Ignațiu de Loyola Apoi, îți voi spune...

LII

— Când mi s-a comandat "biografia", ştiam puţine lucruri despre el. Că visa o carieră militară şi visa să moară în luptă pentru a doua soţie a lui Ferdinand Catolicul, pe care şi-o alesese ca "regină de inimă". Că o schijă de obuz, care l-a nimerit într-o bătălie, i-a schimbat destinul; cu un picior mai scurt, şi-a văzut spulberate visurile războinice. Şi că a întemeiat ordinul iezuiţilor, mutându-şi principiile militare în evlavie... Cam atât. Căutând documente, am aflat tot felul de amănunte interesante... În spital, ca să uite de suferinţă, a cerut o carte. I s-au dat singurele cărţi existente în spital, o "viaţă a lui Iisus" şi un volum cu "vieţile sfinţilor". S-a hotărât, citindu-le, să devină soldat al lui Christos şi al Madonei, iar când a ieşit din spital s-a dus la o mănăstire dominicană unde i-a speriat pe călugări prin penitenţele lui. Stătea zile întregi nemâncat şi-şi flagela trupul ca să ucidă în el orice dorinţă. După ce a început să predice, a primit câteva bătăi zdravene de la taţi şi soţi revoltaţi de ceea ce le vâra în cap fiicelor şi soţiilor acel fanatic care vroia să convingă şi prostituatele să devină virtuoase, căci înţelegea misionarismul într-un mod mai mult decât rigid. Dacă Biserica zice că un lucru e negru — perora el — trebuie să zici că e negru, chiar dacă îl vezi alb. Propovăduia sărăcia şi pretindea să fie ascultat orbeşte. Pentru el, Papa era un comandant. Cu toate că era bolnăvicios, nu-şi îngăduia mai mult de patru ore de somn şi se supunea unor exerciţii fioroase, vrând să facă din el o maşină pusă în slujba credinţei...

— Eu nu pot să mă rog la fel cum urăsc. Şi încerc să-l caut pe Dumnezeu pe lumea aceasta. Mă emoţionează, recunosc, orice dimineaţă care limpezeşte cerul... Poate, am exagerat când am zis că nu-mi mai pasă de nimic în afară de lumină şi de chiparoşi. Îmi pasă, dar...

— Dar?

— Această lume îmi poate lua totul, mai puţin dreptul de a o regreta. Din păcate, nu pot să-mi simplific şi regretele... Cum să-ţi explic?

LIII

—... La fel ca prima oară, inchizitorul care a intrat dimineaţa în cabana pădurarului, m-a privit batjocoritor şi mi-a spus, mişcându-şi buzele, fără să scoată un sunet: "Dacă vei vorbi, Galilei, şerpii se vor trezi şi te vor muşca". I-am răspuns: "Dar când se vor stinge lumânările, vei vorbi tu". "Da, Galilei, ai dreptate, dar de unde ştii?" "Te-am mai visat, am zis. Te cunosc." S-a uitat lung la mine. "Atunci, cunoşti cum se termină toate astea?" "Cum?" Nu mi-a răspuns. A zâmbit numai, arătându-şi dinţii galbeni şi putrezi. "Dar dacă visez şi acum?", am întrebat eu. Lumânările erau ajunse la capăt. Cădeau ultimele picături de seu. Pe peretele cabanei, am văzut, deodată, lucind nişte umbre ciudate. În curte ardea un rug uriaş pe care vântul, amestecat cu ploaie, îl aţâţa. Încolo, totul părea cufundat într-un somn adânc. Am încercat să adorm şi eu. Din când în când, tresăream, focul ardea în continuare, dimineaţa mirosea a cenuşă şi mă întrebam cât va dura astfel. Am simţit, apoi, miros de lapte cald şi am răsuflat uşurat. Afară, focul

arsese ultimele lemne şi ploua peste cenuşa caldă... Când am deschis ochii, am observat că stelele se loveau de vârfurile chiparoşilor, dar plouase, într-adevăr...

— Vara e pe sfârşite. Zilele acestea te voi părăsi, Galilei.

— Cum stam întins în pat, m-am gândit că, într-o privință, ai dreptate. Nu există glorie decât printre oameni Chiparoşilor nu le pasă de descoperirile mele... Şi, în clipa aceea, am înțeles, uimit, că, în loc să mă coboare, abjurarea m-a înălțat, poate...

— Cum aşa?

— Înainte, eram convins că totul mi se cuvine şi nu vedeam nici o limită a geniului meu. Cele întâmplate m-au scos din asta şi m-au ridicat la calitatea de om. Inchiziția e o maşină de strivit suflete . În fața ei, am descoperit, o dată cu spaima de moarte, lucruri despre care nu ştiam nimic, melancolia, îndoiala, regretul, slăbiciunea, disperarea... Niciodată nu-mi trecuse prin minte că se poate iubi cu deznădejde şi că tocmai deznădejdea e semnul cel mai înalt al iubirii. "Eu, Galileo Galilei, în al şaptezecelea an al vieții mele, având înaintea ochilor toate amintirile pe care le pipăi ca pe nişte pietre, abjur ambițiile deşarte în care m-am complăcut...", ce-ai zice dacă m-ai auzi vorbind astfel?

— Şi ce vei face acum?

— O soluție ar fi să mă întorc printre oameni fără să-i detest. De ce să le cer mai mult decât sunt în stare să dea? Ți-am spus, nu țin, ca Giordano Bruno, să reformez lumea. N-o să schimb eu natura umană. Dacă vreunul ar zice: "Galilei, ai abjurat", i-aş putea răspunde: "Da, am abjurat Şi ce-i cu asta? N-am avut încotro. Faceți voi să nu mai existe inchiziții şi atunci n-o să mai abjure nimeni..." Dar nu sunt sigur că voi

alege asta.

— Ai înțeles, sper, că tot ce am aşteptat de la tine a fost să accepți că totul ne priveşte, de fapt.

— Uneori, semăn cu un clopot părăsit, pe care doar vântul îl face să vibreze. Şi pot să-mi recapitulez, liniştit, viața. Dar întâlnirea cu Inchiziția m-a schimbat mai mult decât am crezut. Şi chiar mai mult decât îmi place să recunosc.

— Iartă-mă că te-am tulburat, Galilei. Te-am căutat, convins că abjurarea ta nu te priveşte doar pe tine.

— N-ai făcut decât să mă aşezi în fața destinului meu şi să mă ajuți să înțeleg că poți, cu aceleaşi cuvinte, să speri şi să deznădăjduieşti. Ştii ce mi se pare mai trist în abjurarea mea? Nu faptul că am abjurat, ci că am putut fi silit să abjur.

— Julia a fost mai puternică decât noi, Galilei.

— Murind. Dar trebuie să murim pentru a nu ne mai fi frică?

— Poate că Julia ştia, Galilei, ceva pe care noi abia începem să-l înțelegem.

— Ce anume?

— Că nu există Inchiziție perfectă câtă vreme un singur om spune adevărul.

— Numai că nu e simplu. Nu e deloc simplu. Am iubit aceste coline când nu ştiam că voi avea nevoie de ele, dar la Inchiziție eram un om în fata unei maşini de strivit suflete.

— Ai fost mai mult decât atât, Galilei. Tu eşti problema fiecărui om care se teme. Sau care va ajunge, într-o zi, să se teamă, după ce s-a amăgit că el nu va fi niciodată amenințat.

— Nu ştiu dacă mă mai interesează asta. Ceea ce s-a petrecut m-a schimbat. Nimic nu mai e ca înainte.

Aşa că îți las ție adevărul pentru care mă judecați. Eu i-am dat de ajuns din viața mea. Cred că mă voi duce să o caut pe Ana...
